

ABDÜLMECİD EFENDİ KÜTÜPHANESİ:
SON HALİFE ABDÜLMECİD EFENDİ'NİN
ENTELEKTÜEL HAYATININ SİMGE MEKÂNI*

Lale UÇAN**

ÖZET

Bilgi, Osmanlı toplumu içerisinde vakıflar tarafından cami, medrese ve kütüphane vasıtasıyla aktarılmıştır. Yüzyıllar boyu topluma ve eğitim-öğretim kurumlarına hizmet eden kütüphaneler, Tanzimat sonrasında ise dönemin şartlarına uygun faaliyet göstermişlerdir. Abdülmecid Efendi Kütüphanesi: Son Halife Abdülmecid Efendi'nin Entelektüel Hayatının Simge Mekânı isimli yazımızda amacımız, Halife Abdülmecid Efendi'nin kütüphanesini onun muhitiyle birlikte analiz etmektir. Bu bakış açısıyla Abdülmecid Efendi'nin okuma merakı, kitaba olan ilgisi ve kütüphanesindeki koleksiyonlar üzerinde durulacaktır. Şahsına hediye edilen eserlerin ithaf yazularında, Abdülmecid Efendi'nin sanatçı kimliğine vurgu yapan ifadelere de rastlamak mümkündür. Abdülmecid Efendi'nin entelektüel kimliği için bir simge olarak nitelendireceğimiz kütüphanesindeki kitaplar, çok çeşitli konu başlıklarından oluşmaktadır. Kütüphanesindeki çok katmanlı kitap koleksiyonu, farklı dillerden ve konulardan müteşekkildir. Bu konu çeşitliliğini, Abdülmecid Efendi'nin çok yönlü ve gelişmeye açık profiliyle ilişkilendirebiliriz.

Anahtar Kelimeler

Son Halife Abdülmecid Efendi, Dolmabahçe Sarayı, Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, kütüphane, kitaplar, muhit.

Giriş

Osmanlı kütüphanelerinde kitap toplama ve saklama süreci çeşitli aşamalardan geçerek yol almıştır. I. Murad devrinde (1326-1389) yavaş

* Araştırma Makalesi. Makalenin geliş tarihi: 06.03.2023 / Kabul tarihi: 27.05.2023

Bu çalışma, "Son Halife Abdülmecid Efendi'nin Hayatı: -Şehzâdelik-Veliahtlık ve Halifelik Yılları-" isimli doktora tezinden geliştirilerek üretilmiştir.

** Dr. Öğretim Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul/Türkiye, lucan@fsm.edu.tr, (ORCID ID: 0000-0002-4393-743X).

yavaş kitap birikiminden söz edilirken, I. Bâyezid (1354-1403) saltanatında Bursa artık, bir ilim ve kültür merkezi olmuştur. Burada önemli bir hususu belirtmek yerinde olacaktır. Eyne Bey (İnebey) Subaşı Medresesi'nde müstakil kütüphane odasından bahsedilirken, Bolu Yıldırım Medresesi'nin bir kütüphanesi olduğu bilgisi de mevcuttur.¹ Diğer taraftan Osmanlı kültür hayatı, Edirne'nin fethedilmesi ve başkent olmasıyla gelişmeye başlamıştır. II. Murad'ın (1404-1451) saltanat yıllarında medrese, cami ve tekke kütüphaneleri ortaya çıkmıştır.²

İstanbul'un fethiyle birlikte Osmanlı Devleti, imparatorluğa evrilme yolundadır ve II. Mehmed (1451-1481) başkenti siyasi, idari ve aynı zamanda bir kültür merkezine dönüştürme faaliyetlerine girişmiştir.³ İlk sarayını Sarây-ı Atîk-i Âmire'yi yaptıran II. Mehmed,⁴ Manisa'dan Edirne Sarayı'na aldırıldığı kitapları buraya getirtmiştir. Eserler, daha sonra Topkapı Sarayı'na taşınmıştır.⁵ II. Bâyezid'in (1481-1512), alimleri İstanbul'a davet etmesi, ulema ve sanatkarlara karşı koruyucu tutumu ilmî ve edebî alanlardaki gelişime zemin hazırlamıştır.⁶ II. Bâyezid, II. Mehmed'in Topkapı Sarayı'nda kurduğu kütüphaneyi daha da zenginleştirmiştir.⁷ 16. yüzyıla gelindiğinde, kütüphaneler artık medreselerin tamamlayıcısı olarak görülmüştür. Süleymâniye Külliyesi'ndeki kitaplık, câminin ibadete açılmasından sonra saray kütüphanesinden bazı eserlerin gönderilmesiyle faaliyete geçmiştir.⁸

Saray kütüphanelerinin gelişiminde, III. Ahmed'in (1703-1730) önemli bir rolü vardır. Enderun Kitaplığı, Topkapı Saray Müzesi Kütüphanesi'nin en zengin bölümleri arasındadır. Sultan, Topkapı Sarayı'nda yaptırmış

¹ İsmail E. Erünsal, Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik Tarihî Gelişimi ve Organizasyonu, Timaş Yayınları, İstanbul 2015, 83-87.

² İsmail E. Erünsal, Osmanlı Kütüphanelerinin Tarihi Gelişimi, Osmanlı Devleti'nde Bilim Kültür ve Kütüphaneler, Türk Kütüphaneciler Derneği, Ankara 1999, 235-246.

³ İsmail E. Erünsal, , Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik, 95.

⁴ Banu Bilgicioğlu, Sarây-ı Atîk-i Âmire, Diyanet İslam Ansiklopedisi DİA, c. 36, İstanbul 2006,122-125.

⁵ İsmail E. Erünsal, Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik, 96.

⁶ Treasures of Knowledge: An Inventory of the Ottoman Palace Library (1502/3-1503/4) edited by. Gülru Necipoğlu Cemal Kafadar, Cornel H. Fleischer, v.2., Brill, Boston 2019.

⁷ İsmail E. Erünsal, Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik, 116.

⁸ Nevzat Kaya, Süleymaniye Kütüphanesi, DİA, c.38, İstanbul 2010, 121-123.

olduğu müstakil kütüphanede 18. yüzyıl başına kadar sarayda korunan kitapları toplatmıştır.⁹ Koleksiyonda bulunan yazmalar, tezhip, minyatür, cilt ve kitap sanatları yönüyle de kıymetlidir. 3.889 eserin önemli bir kısmı Arapçadır. Türkçe ve Farsça yazmalarla birlikte Bizans kütüphanelerinden aktarılmış eserler de yer alır.¹⁰ Sultan I. Mahmud (1696-1745) da saltanat yıllarında Ayasofya, Fatih, Süleymaniye camilerinde ve Galata Sarayı'nda kütüphaneler yaptırmış; saray dışından kıymetli yazma eserler toplattırmıştır. Ayrıca Topkapı Sarayı'nda III. Ahmed'in kurduğu kütüphane içine, Revan Köşkü bölümünü açtırmış ve buraya kitaplar vakfetmiştir. Devlet adamlarının da bu faaliyetleri desteklemesi sonucunda kütüphaneler, İstanbul'un kültürel silüetinde de kendilerine yer bulmuşlardır.¹¹ Sultan II. Abdülhamid'in (1842-1918) iktidar yıllarında Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nde, Osmanlı devleti ile alakalı yalnız Batı dillerinde yazılmış kitap sayısının yaklaşık 15.000 olduğu tahmin edilmektedir. Yıldız Sarayı Kütüphanesi'ndeki koleksiyonlar satın alınmış ve saraya hediye edilmiş kitaplarla zenginleştirilmiştir. Bunlara, Topkapı Sarayı kütüphanelerinden bazı eserler de katılmıştır. Koleksiyonda Türkçe, Arapça, Farsça ve diğer dillere ait matbû ve yazma eserler mevcuttur.¹²

Son Halife Abdülmecid Efendi'nin kütüphanesi, saraya kitap sağlama geleneği içerisinde varılan son safhayı temsil etmektedir. Çalışmamızda öncelikle "kütüphane, Abdülmecid Efendi'nin hayatında nerede duruyordu?" sorusuna cevap aranırken aynı zamanda zihninde kütüphane oluşturma düşüncesinin nasıl şekillendiği değerlendirilecektir. Bu bağlamda, Abdülmecid Efendi'nin ilgisi doğrultusunda tespit edebildiğimiz kitaplar ve süreli yayınlardan örnekler vererek onun kitaba

⁹ Ömer Türk, *Mesarif Defterleri Işığında III. Ahmed (Enderun) Kütüphanesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2018, 23-24.

¹⁰ Nurgül Tanrıverdi, *Topkapı Sarayı Müzesi III. Ahmed Kütüphanesi Kumaş Ciltlerinin Araştırma ve Uygulaması*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019, 32.

¹¹ Abdülkadir Özcan, *Mahmud I, DİA*, c. 27, Ankara 2003, 348-352; 18. yüzyıl kütüphaneleri hakkında bilgi için bkz. Yavuz Sezer, *The Architecture of Bibliophilia: Eighteenth Century Ottoman Libraries*, Thesis Ph. D, Massachusetts Institute of Technology MIT, 2016.

¹² Murat Candemir, *II. Abdülhamid'in Hal'inden Sonra Yıldız Kütüphanesi'nin Tasfiyesine Dair Bazı Tespitler*, Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'na Armağan, (editör: Zeynep Tarım) İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 2006, 406-409.

ulaşma çabasını görmeye çalışacağız. Ortaya çıkacak kitap örneklemini bir taraftan onun kitaba ilgisini anlatırken, diğer taraftan Abdülmecid Efendi'yi kütüphane tasavvuruna iten sosyal ve entelektüel muhitin anlaşılabilirliğine katkı sağlayacaktır.

ABDÜLMECİD EFENDİ'NİN HAYATINI ŞEKİLLENDİREN ÇEVRE

Şehzâde Abdülmecid Efendi, Osmanlı tahtında 1861-1876 yılları arasında saltanat süren Sultan Abdülaziz'in dördüncü oğludur.¹³ 30 Mayıs 1868'de doğmuş, babası tahttan indirilinceye kadar Dolmabahçe Sarayı'nda yaşamıştır.¹⁴ Şiirleri ve hat çalışmaları olan babası Sultan Abdülaziz'in¹⁵ hem Batı hem de Osmanlı müziği tarzında bestelerinin yanı sıra¹⁶ ney,¹⁷ piyano ve lavta¹⁸ çaldığı söylenmektedir. Sultan Abdülaziz¹⁹ gençlik

¹³ Sultan Abdülaziz'in kızları: Saliha Sultan, Emine Sultan, Nâzime Sultan, Esma Sultan, Emine Sultan; erkek çocukları Şehzâde Yusuf İzzeddin, Mahmûd Celâleddin, Mehmed Selim, Abdülmecid, Mehmed Şevket, Mehmed Seyfeddin efendiler. BOA., TSMA d. 494/1, 29 Z 1291 (6 Şubat 1875). Literatürde çocukların doğum tarihlerinde farklılıklar mevcuttur. A.D. Alderson, *The Structure of the Ottoman Dynasty*, The Clarendon Press, Oxford 1956, tablo XLVIII; M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, TTK, Ankara 1980, 162-166; Mehmed Süreyya, *Osmanlı Devleti'nde Kim Kimdi*, c.1. Küğ, Ankara 1969, 104; Necdet Sakaoğlu, *Bu Müllkün Kadın Sultanları: Vâlîde Sultanlar, Hâtunlar, Hasekiler, Kadınefendiler, Sultanefendiler, Oğlak Bilimsel Kitaplar*, İstanbul 2008, 468-469; Lâle Uçan, *Dolmabahçe Sarayı'nda Çocuk Olmak: Sultan Abdülaziz'in Şehzâdelerinin ve Sultanefendilerinin Çocukluk Yaşantılarından Kesitler*, FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, sy.14, İstanbul 2019, 228-260.

¹⁴ Lale Uçan, *Halife Abdülmecid Efendi Zamanın Ruhunun Peşinde Bir Hanedan Mensubu*, Timaş Akademi İstanbul 2021, 27-30; BOA., TSMA E. 7781; BOA., TSMA D.494/129.12.1291 (6 Şubat 1875).

¹⁵ Aksaray'da Vâlidese Pertevniyal Sultan Camii'nde Bismillâhi *teyemmümen bi zikri'l celîl* yazılı sülüs levhası bulunmaktadır. İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 1957, 19-20. Talik yazı olan başka bir çalışması da mevcuttur. Cihan Özsayner, *Hattat Osmanlı Padişahları II*, Antika, sy. 2, İstanbul 1985, 46.

¹⁶ Hikmet Toker, *Sultan Abdülaziz Dönemi'nde Osmanlı Sarayı'nda Müsikî*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2012, 77-83.

¹⁷ Yılmaz Öztuna, *Abdülmecid II. (Halife)*, *Türk Musikisi Ansiklopedisi*, c. I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969, 257.

¹⁸ Lavta: Telli bir müsikî aletidir.

¹⁹ Selçuk Alimdar, *Osmanlı'da Batı Müziği*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013, 13.

yıllarında eğitim alarak bu alanda da kendisini geliştirdiği gibi resim sanatına ve sanatçılara da destek vermiştir.²⁰ Ressam Stanislaw von Chlebowski'nin (1835-1884) olduğu zannedilen bazı tabloların, sultana ait olabileceği ya da bazı tablolara Sultan Abdülaziz'in bizzat katkı yapmış olma olasılığına dikkat çekilmiştir²¹ Şehzâde Abdülmecid Efendi'nin sanat ve kültür hayatının başlangıç noktasında babasının sarayında oluşturulan yeni iklimin rolü yadsınamaz.

Bu dönemde imparatorlukta bir taraftan köklü eğitim sistemi devam ederken, diğer taraftan Tanzimat zihniyeti doğrultusunda Batılı eğitimi yerleştirme çabaları sürdürülmüştür²² Abdülmecid Efendi'nin eğitim hayatı incelendiğinde zihinsel gelişimine katkı sağlayan ortam kadar hayatına yön veren çevreye de ulaşılır.²³ Abdülmecid Efendi geleneksel saray eğitimi alırken,²⁴ Maârif Nâzırı Münif Bey, Mütercim Münir Bey, Tophâne Müşîri Zeki Paşa ve önde gelen ulemanın da rahle-i tedrîsinden geçmiştir. Babasının ölümünden sonra da II. Abdülhamid'in gözetiminde Şehzâdegân Mektebi'nde eğitimini sürdürmüştür.²⁵

Abdülmecid Efendi'nin hocaları arasında öncelikle şehzâdenin entelektüel hayatına yön veren ve onu kütüphane oluşturmaya teşvik eden Bertrand Bareilles'in ismi hatırlanmalıdır. Abdülmecid Efendi'nin resme ve müziğe olan ilgisini keşfeden Bareilles, öğrencisini sanatın içinde bir dünya kurgulaması için desteklemiştir. Avrupa'da yayınlanmakta olan birçok sanat mecmuasına abone olmasını yine bu kişi sağlamıştır.²⁶ Şehzâde,

²⁰ Hikmet Toker, *a.g.t.*, 77-83.

²¹ Orhan F. Köprülü, *Sultan Abdülaziz ve Lehli Ressam Schelobowsky, Türk Kültürü*, XI/122, Ankara 1972, 77-78. Sultan Abdülaziz'in resim ve eskizlerinin konu edildiği bir çalışma için bkz. *Eskizlerden Tablolara Ressam Sultan Abdülaziz*, (danışman: Ömer Faruk Şerifoğlu), Uluslararası Kültür Sanat Derneği, İstanbul 2013, 7.

²² François Georgeon, *Sultan Abdülhamid*, İletişim, İstanbul 2015, 30-33.

²³ Lale Uçan, *a.g.e.*, 37-43.

²⁴ BOA., MB., 140/48, 12 Rebülevvel 1289 (20 Mayıs 1872); "Abdülmecid Efendi Hazretlerinin Tercüme-i' Hâli", *Vakit*, Kasım 20, 1922, 1; "Abdülmecid Hazretlerinin Hilâfeti İstanbul'da ve Anadolu'nun Her Tarafında Top Endâhtıyla İlân Olunacaktır", *İkdam*, 19 Kasım 1922, 1.

²⁵ "Abdülmecid Hazretlerinin Tercüme-i Hâli", 1.

²⁶ Roland Bareilles, *Osmanlı'nın Alacakaranlığı: 1875-1933 Son Büyük Sultanlık'da Bir Fransız*, Güncel Yayınları, İstanbul 2003, 28-29;34-37.

Galatasaray Sultânisi²⁷ hocalarından ve Fransa *erbâb-ı kalem ve matbûâtından* Bertrand'dan senelerce ders almıştır.²⁸ Bir başka eğitimci, Mösyö Jorj Guyot, Fransızca hocasıdır.²⁹ Abdülmecid Efendi, *lisân-ı sâhib* seviyesinde Fransızcanın yanı sıra Almanca öğrenmiş;³⁰ ilerleyen yıllarda da İngilizcesini geliştirmeye çalışmıştır.³¹ Şehzâde bir yandan da geleneksel saray eğitimi doğrultusunda Arapça ve Farsça eğitim almış ve bu dillerde kitap okuyabilecek seviyeye gelmiştir.³² Nevret Hanım,³³ şehzâdenin Farsça tahsiline yardımcı olmuş;³⁴ Osman Enverî Efendi de Abdülmecid Efendi'ye Arabî ve Farisî eğitim vermek ve *yazı meşk etmesi* amacıyla görevlendirilmiştir.³⁵ Mahmûd Sâdık Bey'in, şehzâdeye edebiyât-ı Osmâniye, Türkçe sarf-nahiv, edebiyat, tarih, cebîr, riyâziyât-tabîat, hikmet ve kimya dersleri verdiği bilinmektedir. Tarihi olaylarla yakından ilgili Abdülmecid Efendi'nin basılmamış telif-tercüme eserinin olduğunu ve Guy de Maupassant (1850-1893)'nın bir tercümesini Sayyâd-ı Zeynel müstearıyla yayınladığını gazete haberinden okumaktayız.³⁶

²⁷ *a.g.e.*, 397.

²⁸ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 01013021-2/3, 20 Mart 1340. Bu belgeden hareketle ulaştığımız orijinal gazete haberinde, Abdülmecid Efendi'nin hocasının adı François Barelles olarak geçmektedir. "L'exil du Calife", *L'écho de Paris*, no:15347, 11Mars 1924, 3.

²⁹ Samih Nafiz Tansu, *Madalyonun Tersî: Anlatan; Sadrazam Avlonyalı Ferid Paşa'nın Oğlu Celâleddin Paşa (Velora)*, Gür İstanbul 1970, 218; Gazi O. Aşıroğlu, *Son Halife Abdülmecid Efendi*, Burak Yayınları, İstanbul 1992, 13-15.

³⁰ "L'investiture Du Khalife Abdul Medjid II", *l'illustration*, no: 4162, Décembre 9,1922, 593.

³¹ "Halife-i Müslimîn Abdülmecid Hazretleri", *Vakit*, Teşrînisânî 20, 1922,1; "Veliht-ı Saltanat", *Vakit*, 5 Temmuz 1918, 1.

³² "Halife-i' Müslimîn Abdülmecid Hazretleri", *a.g.g.*,1; "Veliht-ı Saltanat", *a.g.g.*, 1.

³³ Safiye Ünüvar, *Saray Hatıralarım*, ed. Aslı Saraç, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, 72.

³⁴ Gazi O. Aşıroğlu, *a.g.e.*, 14-15.

³⁵ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970, 258.

³⁶ "Halife-i Müslimîn Abdülmecid Hazretleri", *a.g.g.*, 1; *Veliht-ı Saltanat*, *a.g.g.*, 1; Sercan Alabay ve Levent Ali Çanaklı, *Son Halife Abdülmecid Efendi'nin Maupassant Çevirisi, Türklük Bilimi Araştırmaları*, XLVI, Niğde 2019, 33-34.

Abdülmecid Efendi güzel sanatların farklı dallarına meraklı bir isimdir. Leyla Aba, güzel sanatların pek çok alanında yeteneği olan Abdülmecid Efendi'nin heykel de yaptığını yazmıştır.³⁷ Resim ve müzik sanatlarıyla ie olan Abdülmecid Efendi, hat sanatıyla ilgilenmiştir. Çocukluk yıllarında hat eğitimi verilen Şehzâdenin bu sanata ilgisi Dolmabahçe Sarayı'na geçtikten sonra daha da artmıştır.³⁸

Fotoğraf 1: Abdülmecid Efendi'nin Karl Berger İçin Bestelediği ve İmzaladığı Elegie İsimli alışmadan Kesit.³⁹

Hocaları arasında bulunan dönemin ünlü müzisyeni Karl Berger, Abdülmecid Efendi'nin msik dünyasını Şekillendiren isimler arasındadır. Berger, başta Abdülmecid Efendi olmak üzere sarayda pek çok isme ders vermiştir. Galatasaray Lisesi'ndeki bir etkinlikte Karl Berger, Şehzâdenin

³⁷ Leyla Aba, *Bir Çerkes Prensesinin Hatıraları*, (haz. Harun Aba), Leyla ile Mecnun, İstanbul 2004, 431; *Beşinci Sultan Mehmed Han Hazretlerinin Cenaze Alayı ve Altıncı Sultan Mehmed Han Hazretlerinin Biat Merasimi*, *Vakit*, 5 Temmuz 1918, 1.

³⁸ Gazi O. Aşiroğlu, *a.g.e.*, 58.

³⁹ İstanbul Şehir Üniversitesi Kütüphanesi Taha Toros Koleksiyonu'na kayıtlı eser, Őimdi Marmara niversitesi'nde bulunmaktadır. Şu an için erişim izni olmadığından sadece materyal indirme tarihini vermekteyiz. Bundan sonra da Taha Toros Koleksiyonu'ndan kullanmış olduğumuz eserler izah ettiğimiz Őekilde gösterilecektir. Marmara Üniversitesi, (Erişim 01. 01.2019).

kendisi için bestelemiş olduğu *Elegie* isimli eserini dinleyicileriyle paylaşmıştır.⁴⁰ Abdülmecid Efendi viyolonsel, keman ve piyano çalmaktaydı. Abdülmecid Efendi'nin resme olan ilgisi onu diğer hanedan mensupları içerisinde farklı bir yere taşımıştır. Abdülmecid Efendi bir ressam olarak ün kazandığı sanat camiası içerisinde gelişirken, yurt içi ve yurt dışında çeşitli sergilere katılarak çalışmalarına profesyonelce devam etmiştir. Hanedan mensupları arasında resim sanatına bu derece meyleden bir başka isim de yoktur.⁴¹ Abdülmecid Efendi, 1924 öncesinde şu sergilere iştirak etmiştir: 1886-1888 yılları arasında Atina Güzel Sanatlar Fakültesi Heykel Eğitmeni Georges Broutos'un atölyesine gönderilen çalışmaları, 1914 Paris Salon Sergisi, 1915 Sanayi-i Nefise Mektebi Kopyalama Etkinlikleri, 1918 Viyana Sergisi, 1919, 1920 ve 1922 Galatasaray Resim Sergileri. Abdülmecid Efendi'nin resimlerinde portre önemli bir yer tutmaktaydı. Tablolarına atalarını, aile üyelerini, hanımlarını, akrabalarını, saraylı kadınları, dostlarını ve dönemin entelektüellerini yansıtmıştır. Siyasi içerikli tablolarının yanı sıra, gündelik yaşamdan sahneler içeren çalışmaları, manzaraları, natürmortları ve hayvan figürlü resimleri bulunmaktadır.⁴²

Abdülmecid Efendi 1 Kasım 1922'de saltanatın ilgasından sonra mecliste yapılan oylama neticesinde halife seçilmiştir⁴³ Osmanlı hanedanında, sultan olmayan ilk ve tek isim son Halife Abdülmecid Efendi'nin sorumlulukları hukukî bir çerçeveye ile belirlenmiştir⁴⁴ 3 Mart

⁴⁰ Emre Aracı, "Beethoven Tutkunu Bir Halife: Osmanlı Sarayı'nda Batı Müziği ve Abdülmecid Efendi," 113-120; Son Halife Abdülmecid Efendi'nin Karl Berger'e hediye ettiği *Elegie* isimli çalışma, 1921 tarihli ve Abdülmecid Efendi'nin imzası mevcuttur. Marmara Üniversitesi, (Erişim 01. 01.2019).

⁴¹ Halil Edhem, *Elvâh-ı Nakşiye Koleksiyonu*, bugünkü dile aktaran Gültekin Elibal, Milliyet, İstanbul 1970.

⁴² Abdülmecid Efendi'nin 1924 sonrasında *Nice Müze Masséna*, 1924-1944 yılları arasında *Paris Sonbahar Salon Sergileri'ne* katıldığı tespit edilmiştir. Eylem Yağbasan, "Abdülmecid Efendi'nin Resimlerinde Konular ve Üslup" Hanedandan *Bir Ressam Abdülmecid Efendi*, (editör: Ömer Faruk Şerifoğlu), YKY, İstanbul 2004, 65-103.

⁴³ Vahideddin Efendi'nin hal'î ,Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 18.11. 1338 tarihi 11/110. içtima ve beşinci celsesinde kabul edildi. BCA., Başbakanlık, Muamelat Genel Müdürlüğü Kataloğu (30.10.00), Kutu: 202, Dosya: 379, Sıra:18/1, Dosya ek: 244/20, 19 Kasım 1338 (1922).

⁴⁴ Ali Satan, *Halifeliğin Kaldırılması*, Gökkuşbu, İstanbul 2008, 244.

1924'de hilâfetin kaldırılmasıyla da ülke dışına sürülmüştür.⁴⁵ Abdülmecid Efendi 40 yıllık sürgün hayatında, önce kısa bir süre İsviçre'de Léman Gölü'nün kuzeye bakan küçük bir kasaba olan Territet'te;⁴⁶ daha sonra Fransa'ya geçerek Nice⁴⁷ ve Paris'te yaşamıştır.⁴⁸ 2. Dünya Savaşı'nın son günlerinde 23 Ağustos 1944'de Paris'te vefat etmiştir. Abdülmecid Efendi'nin eczalatılmış naaşı, Paris Cami hücrelerinde on yıl kadar bekletildikten sonra Medine'de Cennet'ül Bâki mezarlığına defnedilmiştir.⁴⁹ Son Halife Abdülmecid Efendi'nin ölümüyle sadece bir insan ömrü değil, aslında bir devir sona ermiştir.

ABDÜLMECİD EFENDİ KÜTÜPHANE KOLEKSİYONUNDAN ESER ÖRNEKLERİ

Dolmabahçe Sarayı'nda hayatını son velayet ve sonrasında son halife olarak geçiren Abdülmecid Efendi'nin ismi ile bilinen kütüphanedeki külliyyatın zenginliğini ortaya çıkaracak çalışmalar sınırlı sayıdadır. Konu çerçevesinde Akile Çelik tarafından, Abdülmecid Efendi Kütüphanesi'ndeki koleksiyona odaklı hazırlanmış makale kütüphanedeki bazı eserlerden örnekler, süreli yayınlar, fotoğraflar ve albümler hakkında bilgi vermektedir.⁵⁰ *Abdülmecid Efendi Kütüphanesi: Son Halife Abdülmecid*

⁴⁵ Salih Kerâmet Nigâr, *Halife İkinci Abdülmecid*, İnkılâp ve Aka İstanbul 1964, 8-9; Murat Bardakçı, *Neslişâh: Cumhuriyet Devrinde Bir Osmanlı Prensesi*, Everest Yayınları, İstanbul 2011, 75; 83-84.

⁴⁶ *Abdülmecid Efendi ve Ailesi'nin İsviçre'ye Muvâsilatı, Tevhîd-i Efkâr*, Mart 10, 1924, 1.

⁴⁷ Bardakçı, *a.g.e.*, 89-104.

⁴⁸ Ali Satan, *Son Halife Abdülmecid Efendi: Saltanatsız Hilafet ve Halifesiz Cumhuriyet Günlerinde*, ed. Lütfü Tınç, Doğan, İstanbul 2009, 162.

⁴⁹ Salih Kerâmet Nigâr, *a.g.e.*, 54-76.

⁵⁰ Akile Çelik, *Dolmabahçe Sarayı'nda Son Halife Abdülmecid Efendi'nin Kütüphanesi, Milli Saraylar: Kültür- Sanat-Tarih Dergisi*, s. 5, İstanbul 2010, 58-60; Halife Abdülmecid Efendi'nin kütüphanesi hakkında çalışan isimler arasında; Çelik'in *Abdülmecid Efendi Kütüphanesi Kartpostal Koleksiyonu*, isimli yazısını zikredebiliriz. Çelik, *Abdülmecid Efendi Kütüphanesi Kartpostal Koleksiyonu, Milli Saraylar: Kültür-Sanat-Tarih Dergisi*, s. 8, İstanbul 2011, 177-181; Naciye Uçar Başaran, kütüphanedeki kitap ciltlemeleri üzerinde bir makale kaleme almıştır. Naciye Başaran, "Abdülmecid Efendi Kütüphanesi Koleksiyonu'nda Cilt Sanatı Örnekleri," *Milli Saraylar: Sanat Tarih Mimarlık Dergisi*, s. 7, İstanbul 2011, 112; Abdülmecid Efendi halife seçildikten sonra Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nden eserler nakledilmiştir. BOA., MB., 1144/34 (3), 1 Temmuz 1339 (1 Temmuz 1923); Buradan hareketle Murat

Efendi'nin Entelektüel Hayatının Simge Mekânı isimli yazımızda Abdülmecid Efendi'nin okuma merakı doğrultusunda entelektüel ortamını besleyen kitaba ilgisi ve kütüphanesindeki koleksiyonlar değerlendirilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde yapmış olduğumuz çalışma sonucundaki tespitler ve Abdülmecid Efendi Kütüphanesi'ndeki koleksiyon birbiri ile örtüştürülerek ortaya çıkan izlenimler yazının orijinal kısmını oluşturmaktadır.

Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, gençlik yıllarında Feriye Sarayı'nda harem dairesi içindeydi. Şehzâde, babasının öldürüldüğü bu mekânı kütüphane olarak kullanmış⁵¹ ve kimi zaman misafirlerini de burada kabul etmiştir.⁵² Abdülmecid Efendi veliaht ilan edilince, Dolmabahçe Sarayı'nda Veliâht Dairesi'nin selamlık bölümünün üst katındaki oda kütüphane olarak düzenlenmiştir. Halife seçilince, bu kez de Dolmabahçe Sarayı'nın ev sahibi olarak Mâbeyn kısmındaki Hünkâr Odası Sofası'nı kütüphane olarak kullanmış, kendisinin kitaplarının⁵³ yanı sıra Yıldız Sarayı kütüphanesinden eserler de buraya nakledilmiştir.⁵⁴ Günümüzde kütüphane, aynı yerde ve aynı mobilyalar ile muhafaza edilmektedir.⁵⁵

Candemir'in, süreci ele almış olduğu *II. Abdülhamid'in Hal'inden Sonra Yıldız Kütüphanesi'nin Tasfiyesine Dair Bazı Tespitler*, Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 2006, 406-409; Abdülmecid Efendi Kütüphanesi'nin araştırmacılara kapalı olması sebebiyle ancak Dolmabahçe Sarayı'ndaki Halife Abdülmecid Efendi Kütüphanesi'nde tez aşamasında kısa bir süreliğine çalışma yapılmıştır. İzinle dijital ortam üzerinden Abdülmecid Efendi'nin Kütüphanesi'nde kayıtlı olan eserlere bakılmıştır.

⁵¹ Gazi O. Aşıroğlu, *a.g.e.*, 27.

⁵² İsmail Baykal, "Abdülmecid Efendi ve Sarayı'nda Cereyan Eden Bazı Olaylar", *Hatıralar, Vesikalarla, Resimlerle Yakın Tarihimiz, Tarih Dünyası*, IV/48, İstanbul 1963, 277.

⁵³ Pencerenin önünde ayaklı bir küre mevcuttur. Veliâht, harbin sonucuna, mütareke yıllarının zor günlerine, Anadolu mücadelesine bu odada tanık olmuştur. Padişah Vahideddin'in İstanbul'dan ayrıldığı haberini yine bu odada almıştır Veliâht, Milli Mücadeleye katılma davetini bu odada kabul etmediği gibi halife olduğu haberini bu mekânda duymuş, beyannâmesini de burada imzalamıştır. Haluk Y. Şehsuvaroğlu, *Tariht Odalar*, İnkılap Yayınevi, İstanbul 1954, 155-160.

⁵⁴ BOA., MB., 1144/34 (3), 1 Temmuz 1339 (1 Temmuz 1923).

⁵⁵ Abdülmecid Efendi Kütüphanesi ile ilgili çalışmalarımızda muhatap olduğumuz ilk isim, Müze Araştırmacısı Kitap Seksiyonu ve Kütüphane Sorumlusu Akile Çelik idi. Akile Çelik ve ekibinin dijital ortama aktarmış olduğu verinin küçük bir kısmına, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi Açık Erişim Sistemi

Leylâ Aba hatıratında Abdülmecid Efendi'nin çokça kitap okuduğunu naklederken, *muazzam kütüphanesinin* eşine bir başka hanedan üyesine rastlamadığına dikkat çeker.⁵⁶ Son Halife Abdülmecid Efendi'nin, entelektüel donanımıyla şekillendirdiği zengin konu başlıklarından oluşan kütüphane koleksiyonunda Sultan Abdülaziz,⁵⁷ II. Abdülhamid, V. Mehmed Reşad, VI. Mehmed Vahideddin'e ithaf edilen eserler de yer

adresinden de ulaşılmaktadır. Çalışmada bu eserlerin internet adresleri verilerek kullanılmıştır. elik ve ekibi kütüphanede mevcut eserlerden Abdülmecid Efendi'ye ithaf edilmiş olan kitapları da tespit etmiştir. Akile elik döneminde Abdülmecid Efendi Kütüphanesi'ndeki kitaplar, Dewey onlu tasnif sistemine göre düzenlenmiştir. 1992-1993 yılları arasında kütüphane elden geirilmif katalog oluşturulmuş ve veriler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Abdülmecid Efendi Kütüphanesi Koleksiyonu'nda, Akile elik'ten sonra Üzeyir Karataş görevlendirilmiştir. Bu süreçte kütüphane ile alakalı çalışma sürmekte olduğundan yeni malumata ulaşılmasıyla sayılarda değişiklikler söz konusu olacağı söylenmiştir. Bu eserlerin hangi yıllarda Abdülmecid Efendi'ye gönderildikleri kayıt altına alınmışsa da kütüphane ile sonrasında ilgili isim Üzeyir Karataş, tasnifin tamamlanmadığını ve çalışmaların sürmekte olduğunu ifade etmiştir. Bu süreçte tespit etmiş olduğumuz eserlerde envanter numaraları "0" ve sayı verilerek dipnotta kullanılmıştır. Bu vesileyle, Abdülmecid Efendi Kütüphane Sorumlusu Üzeyir Karataş'a sarayda çalışma ortamı sağlamalarından ve konu ile alakalı paylaşımlarından dolayı teşekkür ederim. Koleksiyon, 29 Eylül 2020 tarihinde Milli Saraylar Uzmanı Besra Yazıcı'ya devredilmiştir. Yazıcı, kütüphane ile ilgili çalışmaların devam ettiğini söylemiştir.

⁵⁶ Leylâ Aba, *a.g.e.*, 431.

⁵⁷ E. Leveque, "Photographie de Sculpture", 1281. Env no: 11-1251. <http://hdl.handle.net/11543/2275> (Erişim 19.09.2020); Akile elik, *Dolmabahçe Sarayı'nda Son Halife Abdülmecid Efendi'nin Kütüphanesi*, *Milli Saraylar: Kültür- Sanat-Tarih Dergisi*, sy. 5, İstanbul 2010, 58-60.

almaktadır.⁵⁸ Koleksiyon, Cumhuriyet döneminde Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü zamanlarında geliştirilmiştir.⁵⁹

Fotoğraf 2: Abdülmecid Efendi Oğlu Ömer Faruk ile Birlikte Kütüphanesinde.⁶⁰

Abdülmecid Efendi'nin kütüphane koleksiyonu kitap, dergi, gazete,

ansiklopedi, sözlük, yıllık, harita, albüm, fotoğraf, kartpostal ve çeşitli belgelerden oluşmaktadır.⁶¹ Kitap konu başlıkları arasında askerlik,⁶²

⁵⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi Açık Erişim Sisteminde yayımlanmış (çevrimiçi) ve Dolmabahçe Sarayı Abdülmecid Efendi Kütüphanesi'nden ulaşabildiğimiz eserler içerisinden değerlendirilmiştir. Kütüphanede konuyla alakalı çalışmalar devam etmektedir. Çelik, "Dolmabahçe Sarayı'nda Son Halife Abdülmecid Efendi'nin Kütüphanesi", 68-69.

⁵⁹ *Dolmabahçe Sarayı*, ed. Ömer Taşdelen, Aydan Gürün, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı, İstanbul 2005, 92.

⁶⁰ MS. Fotoğraf Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Env. no: 64-2190-11.

⁶¹ Akile Çelik, *Abdülmecid Efendi Kütüphanesi Kartpostal Koleksiyonu*, Milli Saraylar: Kültür- Sanat-Tarih Dergisi, s. 8, İstanbul 2011, 179.

⁶² MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, *Revue Militaire Générale*, Env no: K 333-2; *Mecmua-i Askeriye*, Env no: K 333-2; *Die Wochenschau*, Env no: K 213.

coğrafya,⁶³ din,⁶⁴ eğitim,⁶⁵ fizik,⁶⁶ edebiyat, tarih,⁶⁷ hat,⁶⁸ hukuk,⁶⁹ ziraat-hayvancılık,⁷⁰ iktisat,⁷¹ kimya,⁷² matematik,⁷³ mimarlık,⁷⁴ politika,⁷⁵

⁶³ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Hammer, *Atlas Histoire de L'Empire Ottoman*, Env no: 3322; Edmond M. Charles, *Voyage Dans les Mers du Nord* Env no: 3186; Abdurrahman Şeref, *Coğrafya-yı Umûmî*, Env no: 3184.

⁶⁴ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, *Ceride-i İlmiyye*, Env no: K-134-1; *The Islamic Review*, Env no: K 217; *Musavver İslam ve Salon Mecmuası*, Env no: KY. S.

⁶⁵ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Mehmet Ali, *Fenn-i Terbiye Dersleri*, Env no: 1510; İsmail Hakkı, *Terbiye İlmi*, Env no: 1515; Ayşe Sıdika, *Usûl-ı Talim ve Terbiye*, Env no: KY.Y; *Talebe Defteri*; KY.S; Tunalı Hilmi, *Aوروبا'da Tahsil*, Env no: 2217.

⁶⁶ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Albert Einstein, *La Théorie de la Relativité*, Env no: 1721; Blaise Pascal, *Oeuvres de Blaise Pascal*, Env no: 2552.

⁶⁷ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Franz Babinger, *Schejch Bedreddin* Env no: 766; Celâledin Paşa, *Mirat-ı Hakikat*, Env no: 857; Namık Kemâl, *Külliyât-ı Kemal*, Env no: 925; Victor Hugo, *Histoire I*, Env no: 2540; Le Comte de Segur, *Histoire Universelle*, Env no: 2710; Abdurrahman Şeref, *Fezleke-i Tarih-i Düvel-i İslamiye*, Env no: 2768; Ahmet Atâ, *Târih-i Atâ*, Env no: 2844; Nâima, *Târih-i Nâima*, Env no: 2848; Ahmed Lutfi, *Tarih-i Lutfi*, Env no: 2874; Joseph von Hammer-Purgstall, *Devlet-i Osmâniye Tarihi*, Env no: 2913; *Lamartine, Histoire de la Turquie*, Env no: 2928.

⁶⁸ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Hâfız Tahsin, *Tercümân-ı Hutût-ı Osmânî*, Env no: KY. K; Habib, *Hat ve Hattatları*, Env no: 3327.

⁶⁹ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Montesquieu, *Esprit des Lois*, Env no: 847; Osman Nuri, *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, Env no: 1297; Ördek Açı *Talimatnamesi* Env no: K 106-24; *Düstur*, Env no: K 258-1; *Hukuk Gazetesi*, Env no: K 217; *Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslâmiyesi*, Env no: K 106-14; *İstanbul Şehr-i Muhibleri Cemiyeti*, Env no: K 106-20.

⁷⁰ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, İhsan, *Bahçevanlık*, Env no: 1887; İhsan, *Kadınlara Ameli Sanayi-i Ziraat Dersleri*, Env no: 1888.

⁷¹ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, *Ullûm-ı İktisadiye ve İçtimaiye Mecmuası*, Env no: 1023; *L'economiste d'orient*, Env no: K 213 (9).

⁷² MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Nabizâde Nâzım, *Muhtasar Yeni Kimya*, Env no: 1728; Ad Wurtz, *La Théorie Atomique*, Env no: 1718.

⁷³ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Ali Galip, *Ameli ve Nazari Hesâb-ı Mükemmel*, Env no: 1679; *Usûl-i Cebir*, Env no: 1691.

⁷⁴ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, *Innen Dekoration*, Env no: KY. S; *Le livre d'or de l'exposition 1900*, Env no: K 217.

⁷⁵ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, *Deutsche in Österreich*, Env no: 454; *Der Panther*, Env no: 299; *Islamic News*, Env no: K-213; *L'Europe nouvelle*, Env no: K-213.

psikoloji,⁷⁶ sanat tarihi,⁷⁷ sosyoloji,⁷⁸ spor,⁷⁹ müzik ve resim bulunmaktadır. Fransızca, Almanca, İngilizce, Arapça ve Farsça dillerinde kaleme alınmış eserlerin dağılımına göz atıldığında tespit edilen 10.867 kitabın 3.836 tanesi Osmanlı Türkçesi; 322 kitap Arapça; 15 kitap Farsça; 199 tanesi hem Osmanlı Türkçesi hem Fransızca; 41'i Osmanlı Türkçesi hem de Almanca; geriye kalan 6.454 kitap ise Fransızca ve Almancadır. Kütüphane kataloğunun Fransız Edebiyatı başlığında 204; Alman Edebiyatı konu başlığında ise 99 esere ulaşılmıştır.⁸⁰ Abdülmecid Efendi'nin Arapça, Farsça, Fransızca⁸¹ Almanca ve İngilizce bildiği⁸² düşünüldüğünde kütüphanedeki eserleri anlayacak seviyede olduğu söylenebilir.

Müzik başlıklı tasnifin⁸³ büyük bir kısmı, nota kitaplarının yanı sıra Joseph Haydn'dan (1732-1881) Robert Schuman'a (1810-1856) Ludwig von

⁷⁶ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Abdulah Cevdet, *Ruhü'l Akvam*, Env no: 680; Alfred Binet, *L'ame et le Corps*, Env no: K-372.

⁷⁷ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Halil Edhem, *Paris'te İnikad Eden Beynelmül Tarih-i Sanat*, Env no: 1984; Paul Kortz, *Wien am Anfang des 20. Jahrhunderts*, Env no: 3282; Ernst Diez-Heinrich Glück, *Alt Konstantinopel*, Env no: K 75; Zekai, *Mübeccel Hazineler*, Env no: K 75.

⁷⁸ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Celal Nuri, *Târih-i İstikbal*, Env no: 2210; Edmond Demolins, *Comment la Route Crée le Type Social*, Env no: 821; Muslihiddin Adil, *Beynelmül İctimaiyat Kongresi ve İntiblarım*, Env no: 824.

⁷⁹ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, *Spor Alemi*, Env no: K 108; *Zeitschrift für Jugend*, Env no: KY S.

⁸⁰ Akile Çelik, "Dolmabahçe Sarayı'nda Son Halife Abdülmecid Efendi'nin Kütüphanesi", 58.

⁸¹ "Halife-i Müslimîn Abdülmecid Hazretleri", a.g.g., 1; "Veliht-ı Saltanat", a.g.g., 1; Süreyya, a.g.e., 124; Roland Barellies, a.g.e., 397; Paul Fesch, *Abdülhamid'in Son Günlerinde İstanbul*, çev. Erol Üyepazarcı Pera Turizm ve Ticaret, İstanbul 1999, 180.

⁸² "Halife-i Müslimîn Abdülmecid Hazretleri", a.g.g., 1; "Veliht-ı Saltanat" a.g.g., 1.

⁸³ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Romain Rolland, *Beethoven* Env. no: 2108; MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, *Mendelssohn Elias op 70* Env. no: K 92-29; MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Ludwig van Beethovens *Werke, Supplement, Gesang* Env. no: K 92-27; MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Mozart: Quartett Es-dur, Env. no: K 286-42; MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, *Haydn: Op. 33 no. 5 Quartett G-dur*, Env. no: K 286-34; MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, *Schubert: Op.168 Quartett B-dur*, Env. no: K 286-20; MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, *Schumann: Op. 41 no. 1 Quartett A -moil*, Env. no: K 286-10; MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, *Vincenzo Bellini, La Sonnambula*, Env. no: K-290; MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, *Giuseppe Verdi, Otello*,

Beethoven'den (1770-1827) Wolfgang Amadeus Mozart'a (1756-1791) pek çok ünlü sanatkârın⁸⁴ çalışmalarından müteşekkildir. Abdülmecid Efendi Kütüphanesi'ndeki resim sanatıyla ilgili eserleri ise katalog⁸⁵, fotoğraf⁸⁶, dergi⁸⁷ ve ders notları⁸⁸ olarak sınıflandırmak mümkündür.⁸⁹ Resim alanında Amadeo Preziosi'nin (1816-1882), Stamboul Souvenir d'Orient⁹⁰ ve Adolphe Thalasso'nun (1858-1919) L'art Ottoman Les Peintres de Turquie isimli çalışmalarını ele alabiliriz.⁹¹ Thalasso'nun eserinde Abdülmecid Efendi olmak üzere, çeşitli ressamlar hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.⁹² Katolog der Ausstellung Turkischer Maler, 1918 tarihli Viyana Sergisi olarak da bilinen Savaş Ressamları ve Diğerleri Sergi kataloğunda Abdülmecid Efendi'de dahil olmak üzere sergiye teşrif etmiş ressamlardan

Env. no: K-284; MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Kazım Karabekir, *Şarklı İbret*, Env. no:1518.

⁸⁴ Akile Çelik, "Dolmabahçe Sarayı'nda Son Halife Abdülmecid Efendi'nin Kütüphanesi", 62.

⁸⁵ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Türk Ressamlar Sergisi, Kataloglar, Env. no: K.

⁸⁶ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, *Jean Leon Gerome'a Ait Tablolar*, Env. no:KY-F 16.

⁸⁷ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, *Modern Kunst*, Env. no: K.

⁸⁸ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, *Resimle İlgili Ders Notları*, Env. no: K-217.

⁸⁹ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, *Wolf Albert, Figaro Salon*, Env. no: 523; Blanc M. *Charles, Grammaire art du Dessin*, Env. no:2019; Auguste Boppe, *Les Peintres du Bosphore au dix Huiteme*, Env. no: 2023; George A.Hearn, *Catalogue of the Collection of Foreign and American Painting Owned*, Env. no: 2026; Louis Enault (6), *Paris Salon*, Env. no:2028; Louis Enault, *La Galerieani de Florence* Env. no: 2033; Poul Girard, *La Peinture Antique*, Env. no: 2037; Rodolphe Töpffer, *Reflexions et Menus Propos*, Env. no: 2560; Karl Robert, *Le Pastel*, Env. no: K; Frédéric Goupil, *Le Pastel Simplifié et Perfectionné*, Env. no: K; Figaro *Illustré*, Noel 1898 Env. no: K; Maria Lisa, *Danielli- Camozzi, Fausto Zonaro*, Env. no: K 98-14; *Ertuğrul Yatına Ait Suluboya Resimleri*, Env. no: K 227; *Osmanlı Ressamlar Cemiyeti*, Env. no: K-217.

⁹⁰ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, *Stamboul Souvenir d'Orient* Env. no:326.

⁹¹ Akile Çelik, bu eserin kütüphanede Abdülmecid Efendi'ye ithaf edilmiş 1 numaralı baskısının yer aldığını söylemektedir. Çelik, "Dolmabahçe Sarayı'nda Son Halife Abdülmecid Efendi'nin Kütüphanesi", 62.

⁹² *Hoca Ali Rıza (1858-1930)*, (hazırlayan: Ömer Faruk Şerifoğlu), YKY, İstanbul 2005, 26.

ve eserlerinden bahsedilmektedir.⁹³ Abdülmecid Efendi'nin hayvanlara özellikle atlara olan sevgisi dolayısıyla kütüphanede at yarışlarıyla ilgili eserlerin ve hayvan anatomisi kitaplarının yer aldığı bilinmektedir. Handbuch der Anatomie der Tiere für Künstler adlı kitaptan, At ve Köpek tablosunda istifade ettiği tahmin edilmektedir.⁹⁴ Resme olan tutkusunun yanı sıra geleneksel sanatlar içerisinde hat sanatına⁹⁵ meraklı Abdülmecid Efendi'nin kütüphanesinde bu konu başlığında eserler de mevcuttur. Abdülmecid Efendi'nin kütüphanesinde rik'â yazısında çığır açan Osmanlı hattatlarından Mehmed İzzet Efendi (1841-1903), matbû meşkleriyle karşımıza çıkar. ⁹⁶Hattatın kütüphanedeki meşk örnekleri arasında, Rehber-i Sıbyân⁹⁷ isimli eser on altışar sayfalık on cüz halinde düzenlenmiş rik'â hattı karalamalarını içermektedir. Tercemân-ı Hutût-ı Osmânî de⁹⁸ bu kapsamda değerlendirilebilir.

Abdülmecid Efendi, kadının ailedeki olduğu kadar toplum içinde de görünür olması gerektiğini düşünmektedir. Kadının eğitimi olmasına vurgu yaparken, dini-geleneksel değerleri özümsemesini ve meslek sahibi olarak hayatın içinde bulunmasını ister. Bu doğrultudaki fikirlerini, bir entelektüel olarak kadın dergisi olan İnci dergisine röportaj vererek kamuoyu ile paylaşmıştır. Aydın çevrelerde kadının rolünün tartışıldığı süreçte, sarayın ikinci isminin, veliahd-ı saltanat unvanıyla Abdülmecid Efendi'nin söyleyecek sözü vardır. Bütün bunlar Abdülmecid Efendi'nin

⁹³ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Env. no: 0-2095.

⁹⁴ Akile Çelik, "Dolmabahçe Sarayı'nda Son Halife Abdülmecid Efendi'nin Kütüphanesi", 62.

⁹⁵ Gazi O. Aşıroğlu, *Son Halife Abdülmecid Efendi*, 58; Halife seçildikten sonra Abdülmecid Efendi, "*Nasrun minallâhi ve fethun karîb ve beşşiril mü'minîn*" ayet-i kerîmesini yazıp Fatih Cami mihrabına astırmıştır. Bu çalışmanın fotoğrafı, *Abdülmecid bn. Abdülazîz ketebeli* ve 1342 tarihli olarak yine bu koleksiyonun içinde bulunmaktadır. MS. Koleksiyonu, Env no: K 265-1; Abdülmecid Efendi'nin *Mâşallah bârekeallâhu Teâla* ketebeli hat çalışması, Dolmabahçe Sarayı Resim Koleksiyonu'nda bulunmaktadır. MS. Tablo Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Env no: 64/ 1153-7; *Ya erhamer-Râhimin* yani ey rahmetlilerin en rahmetlisi celî talik olarak yazılı Abdülmecid bn. Abdülaziz Han imzalı levhaya da ulaşılmıştır. MS. Tablo Koleksiyonu, Env no: 11/1707.

⁹⁶ M. Uğur Derman, *Mehmed İzzet Efendi, DİA*, c. 28, Ankara 2003, 493-494.

⁹⁷ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi *Rehber-i Sıbyan*, Env. no: K 217.

⁹⁸ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi *Tercemân-ı Hutût-ı Osmânî*, Env. no: KY.K.

yalnızca siyasi konularla değil, kadınların konumu gibi toplumsal mevzularla da ilgilendiğini ve bu hususlarda da önemli düşünceleri olduğunu göstermektedir.⁹⁹ Dolayısıyla kadınlara yönelik ya da kadın konulu eserlere kütüphanesinde rastlamak şaşırtıcı olmaz. Örneğin Kasım Emîn'in (1863-1908) *Hürriyet-i Nisvan*¹⁰⁰ isimli çalışması, mütercimi Zeki Mugamiz tarafından Abdülmecid Efendi'ye hediye edilmiştir. Eserde kadınların terbiyesi, aile içindeki yeri, nikahı, izdivacı, eğitimi gibi meselelere değinilmiştir.¹⁰¹ Kasım Emîn, 19. yüzyıl sonunda Mısır'da ortaya çıkan ıslah hareketinin bir temsilcisidir.¹⁰² Eğitimli kadının toplum içindeki yerini anlatan¹⁰³ Halide Edip Adıvar (1884-1964) Halide Salih takma adıyla yazmış olduğu *Seviyye Talib* isimli kitabını, devletlû necâbetlû Prens Mecid Efendi'ye... sözcükleriyle Abdülmecid Efendi'ye hediye etmiştir. Eserde

⁹⁹ Abdülmecid Efendi'nin eşleri Mihr-i Edâ, Şehsuvâr, Mehisti ve Hayrünüisâ hanımlardır. Lale Uçan, *a.g.e.*, 233-236; 251-155.

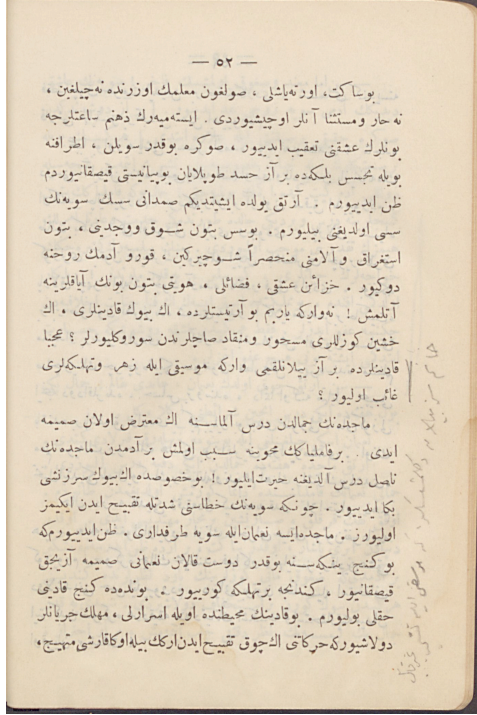
¹⁰⁰ Kitap birçok âlim tarafından tenkit edildiği gibi eser hakkında reddiyeler de yazılmıştır.

¹⁰¹ Kasım Emin, *Hürriyet-i Nisvan*, mütercimi Zeki Mugamiz (Dersa'âdet: Kitabhâne-i İslâm ve Askerî, 1339). <http://hdl.handle.net/11543/2176> (Erişim 19.09.2020).

¹⁰² Fethî en- Neklâvî, *Kasım Emîn, DİA*, c. 24, İstanbul 2001, 541-542.

¹⁰³ İnci Enginün, *Halide Edip Adıvar, İslâm Ansiklopedisi*, c. 1, İstanbul 1988, 376-377.

Abdülmeccid Efendi, bazı cümlelerin altını çizerek muhtemelen önemli bulduğu yerlere vurgu yapmıştır.¹⁰⁴

Fotoğraf 3: Seviyye Talib İsimli Esere Abdülmeccid Efendi'nin Almış Olduğu Not.¹⁰⁵

Celâl Nuri'nin (1882-1936) Kadınlarımız¹⁰⁶ isimli eseri de bu temada kayda değer bir çalışmadır. Eserde, kadının toplum içindeki sosyal ve hukuki durumuna değinilmiştir.¹⁰⁷ Bu çerçevede, Kadınlara Ameli Sanayi-i Ziraat

¹⁰⁴ Halide Salih, *Seviyye Talib*, (Hüdâvendigâr Vilâyeti Matbaası, 1326) Env no: 2188 <http://hdl.handle.net/11543/1114> (Erişim19.09.2020).

¹⁰⁵ A.y.

¹⁰⁶ MS. Koleksiyonu Abdülmeccid Efendi Kütüphanesi, Env no: 0-1562.

¹⁰⁷ Recep Duymaz, "Celâl Nuri İleri," *İslâm Ansiklopedisi*, c. 7 (İstanbul: TDV, 1993), 242-245.

Dersleri¹⁰⁸ ve Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslâmiyesi¹⁰⁹ isimli yayınlar da bulunmaktadır.

Kütüphanesinde mevcut eserlerin büyük bir kısmında cümlelerin altlarının çizili olması, sayfa kenarlarına alınmış notlar, çeşitli tarihlemeler ve imzalar Abdülmecid Efendi'nin kitapları okuduğu izlenimini vermektedir.¹¹⁰ Azınlıkların hukuki durumlarını anlatan B. Haladjian tarafından kaleme alınan Des Personnes Morales Etrangères isimli eserin bazı satırları çizilmiştir.¹¹¹ Celâl Nuri'nin, Batılı devletlerin Osmanlılara yaklaşımlarından hareketle kendi aralarında ve Osmanlı ile ilişkilerinde hayata geçirdikleri ikili hukuk anlayışını ve sakıncalarını izah ettiği¹¹² Kendi Nokta-i Nazarımdan Hukûk-ı Düvel isimli kitabının sayfaları, Abdülmecid Efendi tarafından işaretlenmiştir.¹¹³ Bu örneklerle Histoire de la Musique isimli çalışmayı da dahil edebiliriz. Henri Lavoix'in (1846-1897) eseri müzik, ses, ritim, vurgu, armoni ve çalgılar hakkında malumat vermektedir. Eserin giriş kısmında, Abdülmecid Efendi'nin imzası bulunurken bazı sayfalarda cümlelerin işaretlenmiş olduğunu görmekteyiz.¹¹⁴

¹⁰⁸ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi *Kadınlara Ameli Sanayi-i Ziraat Dersleri*, Env no: 1888.

¹⁰⁹ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi *Kadınları Çalıştırma Cemiyeti İslamiyesi*, Env no: 106-14.

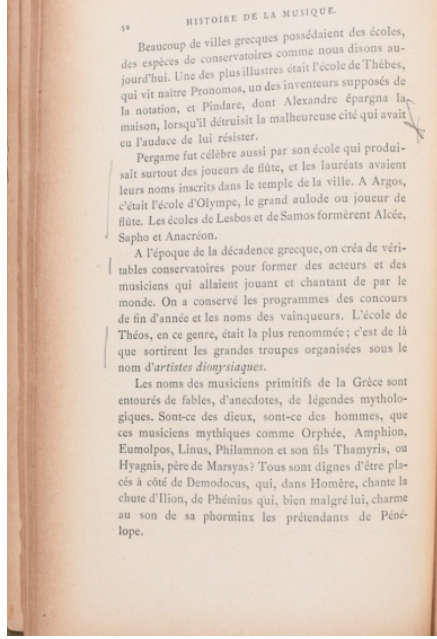
¹¹⁰ Naciye Başaran, "a.g.m.", 112.

¹¹¹ B. Haladjian, *Des Personnes Morales Etrangères*, Arthur Rousseau, Paris 1901. <http://hdl.handle.net/11543/2167> (Erişim 19.09.2020).

¹¹² Recep Duymaz, "Celal Nuri İleri", *DİA*, c. 7, İstanbul 1993, 242-245.

¹¹³ Yazar eseri, *güzâde-i âli Osmân şehzâde-i ulvi fitrat Abdülmecid Efendi...* sözleriyle hediye etmiştir. MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Env no: 1140; Celâl Nûri, *Kendi Nokta-i Nazarımdan Hukûk-ı Düvel*, Osmanlı Şirketi Matbaası, İstanbul 1330). <http://hdl.handle.net/11543/2165> (Erişim 19.09.2020).

¹¹⁴ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi Henri Lavoix, *Histoire de la Musique* (Paris: A. Quantin éditeur). Env. no: 2104.

Fotoğraf 4: *Histoire de La Musique* isimli eserin sayfalarındaki işaretlemeler.¹¹⁵

Sanat Muhiti Uzantısında Abdülmecid Efendi'ye Hediye Edilen Eserler ve İthaf lar

20. yüzyılın başlarında Beyoğlu'nun konserlerle, tiyatrolarla ve konferanslarla hareketlendiği dönemlerde Şehzâde Abdülmecid Efendi'ye¹¹⁶ Beyoğlu'nda Tünel'de¹¹⁷ ve Bâbiâli'de rastlamak mümkündür. Abdülmecid Efendi özellikle şehzâdeliğinde Beyoğlu ve Bâbiâli arasında yürüyüşler yapmakta; kitapçılara, nota satan dükkanlara uğramaktadır.¹¹⁸ Abdülmecid Efendi'nin kitaba ulaşma merakı, koleksiyonuna da yansımıştır. Abdülmecid Efendi halife seçildikten sonra Dolmabahçe Sarayı'na taşınma hazırlıklarında önceliği kütüphanesine vermiştir. Veliht

¹¹⁵ A.y.

¹¹⁶ Sudi Yağız, *Son Halife Abdülmecid Efendi, Resimli Tarih Mecmuası*, sy.14, İstanbul 1951, 598-600.

¹¹⁷ Nahid Sırrı Örik, *Son Veliht ve Halife Abdülmecid Efendi, Resimli Tarih Mecmuası*, s.39, İstanbul 1953, 191.

¹¹⁸ Reşad Ekrem Koçu, *Abdülmecid Efendi, İstanbul Ansiklopedisi*, c.1, İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyatı, İstanbul 1958, 137.

Dairesi'ndeki hususi kütüphanelerini yeni mekanına aldırmaştır.¹¹⁹ Sürgün yıllarında kitaba ilgisi devam eden Abdülmecid Efendi'nin, kitap okuyarak, şiir yazarak, hatıralarını kaleme alarak ya da besteler yaparak zaman geçirdiği bilinmektedir.¹²⁰

Abdülmecid Efendi'nin kitap için göstermiş olduğu hassasiyete, Edebiyat Medresesi Talebe Derneği üyeleriyle olan görüşmesinde tanık olmaktayız. Dârülfünûn öğrencilerinin kurduğu bu derneğin üyeleri, Abdülmecid Efendi'yle görüşmelerinde özellikle Dârülfünûn talebesinin ilmî sahada yaşadıkları sorunları kendisine aktarmışlardır. Memleketin ilim ve fikir adamlarının yazdıkları halde maddi imkânsızlık yüzünden, basamadıkları eserlerinin yayınlanması hakkında kendisinden yardım istemişlerdir. Kütüphanelerde, *müellifîn-i kadîmenin* tek nüsha eserlerine işaret edilirken, onların da gün yüzüne çıkması için *neşriyât-ı encümen* kurulduğu bildirilmiştir. Konuyla ilgili olarak, Velihaht Dairesi'nden Dârülfünûn atiyesi adıyla¹²¹ *Edebiyat Fakültesi Mecmuası* için 500 kuruş ayrılmıştır.¹²² Edebiyat Medresesi Neşriyatı Encümeni himayesinde ilk basımı ve neşri gerçekleştirilmiş eserin Abdülmecid Efendi'ye takdim edilmesi üzerine de o dönemde halife olan Abdülmecid Efendi cemiyete yardım etmiştir.¹²³

Lütfi Fikri Bey'in (1872-1934), Abdülmecid Efendi'nin kitabına ulaşma çabası içerisinde olan kişiler arasında zikredilebilir. Katı bir İttihatçı muhalifi olan Lütfi Fikri Bey, saltanatın ve hilâfetin kaldırılmasına karşıydı¹²⁴ ve Abdülmecid Efendi'nin makamından istifa edeceği yönünde söylentilerin çıkması üzerine gazetede halifeye açık bir mektup yayımlamıştı. Hilâfetin cumhuriyet için önemli bir güç olacağı vurgusu yaparak, "ölüm tehlikesi olsa bile makamını asla terk etmemesini" söylemişti.¹²⁵ Muhtemeldir ki; Abdülmecid Efendi, Lütfi Fikri Bey'in

¹¹⁹ Gazi O. Aşıroğlu, *a.g.e.*, 58.

¹²⁰ Murat Bardakçı, *a.g.e.*, 114-129;164.

¹²¹ BOA., HH. d., 27717, 17 Eylül 1338 (17 Eylül 1922), s. 85.

¹²² BOA., HH. d., 27717, 3 Eylül 1338 (3 Eylül 1922), s. 76.

¹²³ Abdülmecid Efendi 50 lira yardımda bulunmuştur. BOA., MB., 1137/66, lef 2, 4 Kânûnusânî 1339 (4 Ocak 1923).

¹²⁴ Ali Birinci, *Lütfi Fikri, İslâm Ansiklopedisi*, c: 27, Ankara 2003, 233-234.

¹²⁵ Murat Kurt, *Lütfi Fikri Bey'in Siyasi Mücadelesi Yahut Tek Başına Muhalefet*, Şehir, İstanbul 2008, 78.

yazılarını önemsemekteydi. Lütfi Fikri Bey'in çıkacak eserini kitapçılara sordurmuş kitabın yayınlanmadığı; hatta *mahall-i tab'ında bile bu konu hakkında malumat sahibi olunmadığı* cevabı Abdülmecid Efendi'ye bildirilmiştir.¹²⁶ Abdülmecid Efendi ablası Nazime Sultan ile mektuplaşmalarındaki mevzular arasında entelektüel sohbetler de geçer. Abdülmecid Efendi kütüphanesindeki Mustafa Nuri Paşa'nın kaleme almış olduğu tahlilî bir Osmanlı tarihi olarak nitelendirilen *Netayicü'l Vukuat* isimli eserin eksik sayfaları için ablasından yardımcı olmasını ister. Nazime Sultan'da elindeki koleksiyonu kardeşi Abdülmecid Efendi'ye gönderir.¹²⁷ Bu mektuplaşma Abdülmecid Efendi'nin kitaba ilgisi kadar, bir sultanefendinin kitaba olan merakı ve şahsi kütüphanesinin zenginliği hakkında da ip ucu verir.

Abdülmecid Efendi kitap dışı eserlere de önem vermekteydi. Örneğin Sultan Abdülaziz Han'a takdim edilmek üzere Fransız heykeltıraş Leveque'in çalışmalarının fotoğraflarının bulunduğu albüm, dönemin Paris Sefiri Saffet Paşa'ya verilmiş fakat memleketin o zamanki "usûl ve âdetine ve zihniyet-i tahammüliyesine" uygun görülmediğinden Saffet Paşa bunu padişaha takdime cesaret edememiş; *Photographie de Sculpture*, ancak altmış sene sonra yani Abdülmecid Efendi'nin halifeliği yıllarında kütüphanedeki yerini alabilmiştir.¹²⁸ Kendisi için kullanılan sanatın hâmisi sıfatına meşrû bir zemin hazırlamak isteyen Abdülmecid Efendi, kültür-sanat çevreleriyle maddi¹²⁹ ve manevi¹³⁰ yakın ilişki içinde bulunmayı tercih etmiştir. Dönemin şair, yazar, ressam, müzisyen ve düşünürleri ile muhabbeti neticesinde¹³¹ cereyan etmekte olan siyasal-sosyal-kültürel gelişmelerden

¹²⁶ BOA., MB 1136/16, lef 2, 30 Teşrinievvel 1338 (30 Ekim 1922).

¹²⁷ Ali Akyıldız, *Nazime Aydın ve Dindar Bir Sultan*, Timaş, İstanbul 2020, 225.

¹²⁸ E. Leveque, *Photographie de Sculpture*, 1281. <http://hdl.handle.net/11543/2275> (Erişim 19.09.2020); Manuel Terminologique Français- Ottoman isimli 1870 tarihli eser ithaf yazısı ile Sultan Abdülaziz'e hediye edilmiştir. Eser 13 envanter numarası ile kütüphâneye kayıtlıdır. Akile Çelik, *Dolmabahçe Sarayı'nda Son Halife Abdülmecid Efendi'nin Kütüphanesi*, *Milli Saraylar: Kültür- Sanat-Tarih Dergisi* 5, İstanbul 2010, 58-60.

¹²⁹ Kemal Erhan, *Romantizm, Elem, Hüziün, Melankoli Hüseyin Avni Lifij, Antik Dekor*, sy.16, İstanbul 1992, 81-82.

¹³⁰ BOA., HH. d., 30677, 15 Temmuz 1337 (15 Temmuz 1921), 141.

¹³¹ "Beşinci Sultan Mehmed Han Hazretlerinin Cenaze Alayı ve Altıncı Sultan Mehmed Han Hazretlerinin Biat Merasimi" a.g.g.,1.

haberdar olmuştur.¹³² Saray dışındaki hayatla olan bağı, bilinçli olarak bu isimler üzerinden de kurduğunu düşünmekteyiz. Bu yaklaşım, onun kütüphanesindeki koleksiyonlarına yansımıştır.

Abdülmecid Efendi'ye kitap hediye edenler arasında bulunan Pierre Loti, Abdülmecid Efendi'nin sanat muhiti için öncelikli isimlerdendir. Abdülmecid Efendi, Pierre Loti Cemiyeti'nin fahri başkanlarından biriydi ve cemiyetin ayakta kalabilmesi için maddi ve manevi yardımını esirgememişti.¹³³ Buna karşılık Loti de onun resim çalışmalarını desteklemiştir.¹³⁴ Abdülmecid Efendi ile Pierre Loti arasındaki mektuplaşmalar, 1910 yılından Loti'nin 1923'teki vefatına kadar devam etmiştir.¹³⁵ Bu ilişkinin kütüphaneye yansıyan yönünden, Loti'nin *Turquie Agonisante* isimli çalışması üzerinde durulabilir. Fransız kamuoyuna karşı Türkleri savunan *Turquie Agonisante* isimli eseri, Abdülmecid Efendi'ye ithaf yazısıyla sunulmuştur. Kitap, Fransız kamuoyunda bir Türkiye savunusu olarak görülmüştür. Eserin Osmanlıcası, *Can Çekişen Türkiye* ismi ile koleksiyona kayıtlıdır.¹³⁶ Loti'nin, Balkan Savaşı yıllarında Türklere yapılan zulüm temalı *Les Allies Qu'il Nous Faudrait*¹³⁷ eseri de bu kapsamda ele alınabilir. Fransa'nın Doğu sorununu değerlendiren Loti, Türkiye ve Fransa ilişkilerinin gidişatına *La Mort de Notre Chere France eu Orient'de* yer vermiştir. Bu her iki eser de Abdülmecid Efendi'ye takdim edilmiştir.¹³⁸

Dukakinzâde Basri Bey'in *Nouveau Larousse Illustré* ve Abdullah Cevdet'in *Rubü'l Akvâm* isimli eserleri de Abdülmecid Efendi'ye

¹³² İsmail Baykal, *Son Osmanlı Veliahdı ve Halifesi Abdülmecid'in Sarayında Neler Gördüm?*, *Tarih Dünyası*, sy.18, İstanbul 1950, 764.

¹³³ *Pierre Loti Cemiyeti, İfihâm*, 15 Kânûnuevvel 1919, 3; *Piyer Loti Nizamnamesi, Toplumsal Tarih*, XII/73, İstanbul 2000, 32; *Pierre Loti'nin Abdülmecid Efendi'ye Mektupları, Hayat Tarih Mecmuası*, sy.10, İstanbul 1965, 10-13.

¹³⁴ *Pierre Loti'nin Abdülmecid Efendi'ye Mektupları, Hayat Tarih Mecmuası*, c: 10, İstanbul 1965, 14.

¹³⁵ *Pierre Loti ve Claude Farrère'nin Abdülmecid Efendi'ye Mektupları, Hayat Tarih Mecmuası*, c: 11, İstanbul 1965, 52-55.

¹³⁶ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Pierre Loti, *Turquie Agonisante*, Calmann-Lévy, Paris 1913, Env. no: 0-2992; Eserin Osmanlıcası *Can Çekişen Türkiye* ismi kayıtlıdır. Env. no: 0-2294.

¹³⁷ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Pierre Loti, *Les Allies Qu'il nous Faudrait*, Env. No: 840.

¹³⁸ Akile Çelik, "Dolmabahçe Sarayı'nda Son Halife Abdülmecid Efendi'nin Kütüphanesi", 58-60.

hediyelenler arasındadır.¹³⁹ Vittorio Alfieri'nin (1749-1803) *İstibdâd* isimli kitabının mütercimi Abdullah Cevdet, Abdülmecid Efendi'ye övgü dolu şu sözcükleri sarf etmiştir: "Emîr-i hür ve fazl-ı edib-i necîb şâir-i mübdi' Şehzâde Abdülmecid Efendi Hazretlerine".¹⁴⁰ Abdullah Cevdet'in yine Alfieri'den çevirmiş olduğu *Hükümdar ve Edebiyat* isimli eseri "*emîr-i fazl ve edîb-i Şehzâde Mecid Efendi hazretlerine kemâl-i hürmet ve takdir-i hâlisane*" dileklerle hediye edilmiştir.¹⁴¹ Abdülmecid Efendi'ye takdim edilen eserlere bir başka örnek de Salih Gourdjî'nin *Les Revendications Turques* adlı çalışmasıdır.¹⁴²

Abdülmecid Efendi Kütüphanesi'nde, Şeyhülislam Mûsâ Kazım (1858/59-1920) imzalı kitaplara rastlanır. Meşrutiyet taraftarı Şeyhülislam Mûsâ Kazım, icazet aldığı 1888 yılından İkinci Meşrutiyet'in ilanı sürecine kadar klasik bir Osmanlı âlimi olarak çalışmalarına devam etmiştir. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye olmuştur.¹⁴³ *Külliyat-ı Şeyh-ül İslâm* müellifin dergilerde yer alan makalelerini, risalelerini ve konferanslarını içerir.¹⁴⁴ *Safvetü'l Beyan Fi Tefsirü'l Kur'an* ise Mûsâ Kazım'ın öğrencisi Ahmed Midhat Efendi'ye vermiş olduğu tefsir derslerinin talebesi tarafından kaleme alınması ile ortaya çıkmıştır. Bakara suresinin 73. ayetine kadar gelen eserini, "devletlü necâbetlü efendi

¹³⁹ A.y.

¹⁴⁰ Vittorio Alfieri, *İstibdâd*, ter. Abdullah Cevdet, (Mısır: Matbaa-i İçtihad, 1909), Env no: 930 <http://hdl.handle.net/11543/2186> (Erişim 19.09.2020).

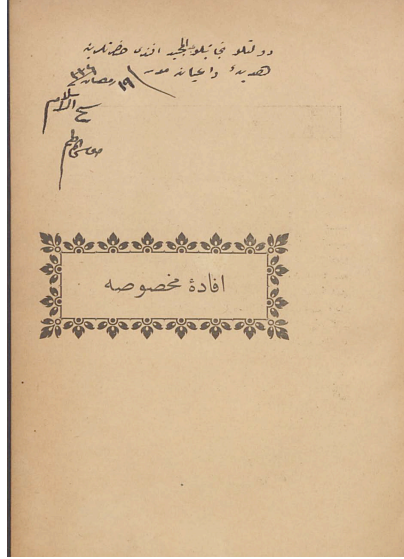
¹⁴¹ Vittorio Alfieri, *Hükümdar ve Edebiyat* ter. Abdullah Cevdet, (Mısır: Matbaa-i İçtihad, 1906), Env. no: 943.

¹⁴² Salih Gourdjî, *Les Revendications Turques*, Paris: Joe Bridge, 1922. Env. no: 875. <http://hdl.handle.net/11543/2186> (Erişim 19.09.2020).

¹⁴³ Ferhat Koca, *Mûsâ Kâzım, İslâm Ansiklopedisi*, c. 31, İstanbul, 2006, 221-222.

¹⁴⁴ Akile Çelik, "Dolmabahçe Sarayı'nda Son Halife Abdülmecid Efendi'nin Kütüphânesi", 58-60.

hazretlerine hediye-i dâ'iyânemdir" takdim yazısı ile Abdülmecid Efendi'ye imzalamıştır.¹⁴⁵

Fotoğraf 5: Safvetü'l Beyan Fi Tefsirü'l Kur'an İsimli Eserin İç Kapağı Şeyhülislam Mûsâ Kazım'ın İthaf Yazısı ve İmzası.¹⁴⁶

Kütüphanenin özel yeri bulunan eserlerden biri, Mekteb-i Sultâni'nin 50. yılını doldurması üzerine yayımlanmış olan çalışmadır. Eserin iç kısmında, Abdülmecid Efendi tarafından yapılmış babası Sultan Abdülaziz'in yağlı boya portresi bulunmaktadır. Fotoğrafın altında "İşbu tasvîr-i hümayûn veliahd-ı saltanat devletlû necâbetlû Abdülmecîd Efendi tarafından tersîm ve mektebimizin konferans salonuna talik edilmek üzere lütfen ihda buyrulan yağlı boya levhaları istinsah edilmiştir" ifadesi yazılıdır. Kitap, Veliâht Abdülmecid Efendi'ye okul müdürü Salih Arif Bey tarafından imzalanarak hediye edilmiştir.¹⁴⁷

Said Halim Paşa'nın (1864-1921) kaleme aldığı *İnhitât-ı İslâm Hakkında Bir Tecrübe-i Kalemîyye* isimli eser, Abdülmecid Efendi'nin kütüphane

¹⁴⁵ Mûsâ Kazım, *Safvetü'l Beyan fi Tefsir'l Kur'an*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1335, Env no: 709 <http://hdl.handle.net/11543/2126> (Erişim 19.09.2020).

¹⁴⁶ A.y.

¹⁴⁷ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Env. no: 0-1533.

koleksiyonunda imzalı olarak bulunur.¹⁴⁸ Eser, Paşa'nın Sebülürreşâd'da tefrika edilmiş yazılarından oluşmaktadır. Müslümanların geri kalmasının özellikle de 19. ve 20. yüzyıllarda felakete düşmesinin sebeplerini değerlendiren yazar, Osmanlı aydınının toplum içerisindeki konumunu, millî kurumları ve yöneten-yönetilen ilişkisini irdeler. İslamcılık akımının fikir önderlerinden, kendi kültür ve medeniyetine bağlı bir mütefekkir olan¹⁴⁹ ve ismi Bağlarbaşı Köşkü'nün¹⁵⁰ ziyaretçileri arasında zikredilen¹⁵¹ Said Halim Paşa'nın eseri, Abdülmecid Efendi'ye şu ifadelerle takdim edilmiştir: "Hüsni niyeti âcizânemden başka bir kıymeti olmayan eser-i nâcizânemi mahzâ lütfen ve tenezzülen şerefyâb-ı telakkisi olduğum irâde-i aliyye-i necâbet-penâhîlerine iğtirâren takdimine cüreytâb oluyorum efendimiz".¹⁵² Son dönem Osmanlı *ilm-i kelâm* hareketinin temsilcilerinden İzmirli İsmail Hakkı'nın (1869-1946), *Felsefe-i İslâmiyye Tarihi* isimli eserinin ön kapağının arkasında "Hilâfetpenâh Efendimize tuhfe-i ubûdiyyet-karânemizdir" ithaf sözcükleri göze çarpar.¹⁵³ Hakkı'nın bu eseri, *Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası*'nda yayımlanmış yazılarından derlenmiştir.¹⁵⁴

¹⁴⁸ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphânesi, Mehmed Said, *İnhitât-ı İslâm Hakkında Bir Tecrübe-i Kalemiyye*, Matbaa-i Âmire İstanbul, 1334. Env. no: 807.

¹⁴⁹ M. Hanefi Bostan, *Said Halim Paşa, DİA*, c.35, İstanbul 2008, 557-560.

¹⁵⁰ Kütüphanesi gibi Bağlarbaşı Köşkü'nün de Abdülmecid Efendi'nin entelektüel hayatının simge mekanlarından olduğunu düşünmekteyiz. Detaylı bilgi için. Lale Uçan. *a.g.e.*, 52-59.

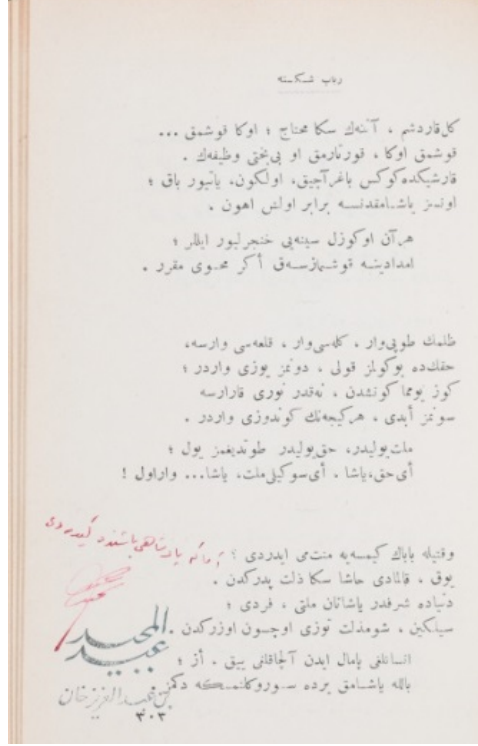
¹⁵¹ Bilen Işıktaş, *Peygamber'in Dâhi Torunu Şerif Muhiddin Targan Modernleşme, Bireyselleşme, Virtüozite*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2018, 143.

¹⁵² Mehmed Said, *İnhitât-ı İslâm Hakkında Bir Tecrübe-i Kalemiyye*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1334. Env no: 807, <http://hdl.handle.net/11543/2132> (Erişim 19.09.2020).

¹⁵³ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphânesi, *Felsefe-i İslâmiyye Tarihi*, İstanbul, 1922. Env. no: 0-675.

¹⁵⁴ Eser, Feylesüfü'l- 'Arab Ya'kûb b. İshâk el- Kindî ismi ile çevrilmiştir. Ali Birinci, *İzmirli İsmail Hakkı, DİA*, c.23, İstanbul 2001, 533-535.

Tevfik Fikret de *Rübâb-ı Şikeste* isimli eserini yakın dostu Abdülmecid Efendi'ye imzalı ve dörtlük yazarak hediye etmiştir. Kitabın 303 numaralı sayfasında Abdülmecid Efendi'nin imzasını, mührünü ve almış olduğu notu okumaktayız.¹⁵⁵ Türk kültür ve eğitim hayatında yeri olan şair-öğretmen Tevfik Fikret, Cumhuriyet döneminin kurucu eğitimcisi ve düşünürü olarak görülür.

Fotoğraf 6: Tevfik Fikret'in *Rübâb-ı Şikeste* İsimli Eserinde Abdülmecid Efendi'nin Notu-İmzası ve Mührü.¹⁵⁶

¹⁵⁵ "Kimseden bir fayda ummam ben, dilenmem kol kanat.

Kendi boşluk, kendi gök kubbemde kendim gezginim.

Bir eğik baş bir boyunduruktan ağırdır boynuma;

Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür bir şairim." MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphânesi, Tevfik Fikret, *Rübâb-ı Şikeste*, Tanin Matbaası, İstanbul 1326. Env. no: 0-2174.

¹⁵⁶ A.y.

Fikret eğitimci yönüyle¹⁵⁷ Abdülmecid Efendi'nin ve oğlu Ömer Faruk Efendi'nin kültür ve duyu dünyasına etki eden bir kişidir. Kendisi Ömer Faruk Efendi'nin Mekteb-i Sultânî'ye devam ettiği yıllarda okulun müdürüydü. Abdülmecid Efendi dostu Fikret'in Mekteb-i Sultânî müdürlüğünden ayrılıp, Robert Koleji'ne geçmesinden rahatsızlık duyunca oğlunu bu okuldan almıştır.¹⁵⁸ Ömer Faruk'un daha sonra Viyana'ya gönderilmesinde etkili olan hocası Tefik Fikret,¹⁵⁹ onun Avusturya hareketinden önce Bağlarbaşı'ndaki köşkte ağırlandı. ¹⁶⁰ Şehzâde Ömer Faruk, Viyana'da bulunduğu dönemde hocasıyla görüşmeyi sürdürmüştür.¹⁶¹

Abdülmecid Efendi'nin kurmuş olduğu ilişki ağı mercek altına alındığında Tefik Fikret'in, onun inşa etmeye çalıştığı muhitinde yer aldığı ortaya çıkar.¹⁶² Abdülmecid Efendi, Fikret'in *Sis* şiirinden aldığı ilhamla çizdiği aynı isimli tabloyu şaire hediye etmiştir.¹⁶³ *Sis* tablosunun bu eserler içerisinde farklı bir yeri vardır.¹⁶⁴ *Sis* şiirinin mısraları, dönemin sultanına ve saraya karşı yansıtılmış olumsuz duyguları barındırmaktadır.¹⁶⁵ Abdülmecid Efendi, yolcuların dahi önlerini göremedikleri yoğun bir sisin kaplamış olduğu resmin arka planına Sultanahmet Camii ve Galata

¹⁵⁷ Seyfi Kenan, Tefik Fikret'in Eğitim Felsefesi: Fikri Hür, Vicdanı Hür Birey Yetiştirmek, Ölümünün 100. Yıldönümünde Tefik Fikret Sempozyumu, yay. haz. Ata Yersu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, İstanbul 2016, 49-50.

¹⁵⁸ Rıza Tefik, Tefik Fikret: Hayatı- San'atı-Şahsiyeti, İnkılap, İstanbul 1945, 30-32.

¹⁵⁹ M. Fatih Andı, Saray Karşısında Tefik Fikret, Bir Muhalif Kimlik Tefik Fikret, (hazırlayanlar: Bengisu Rona-Zafer Toprak), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007, 63.

¹⁶⁰ M. Fatih Andı, Yılmaz Daşcıoğlu, Hüseyin Yorulmaz, Mektuplarla Tefik Fikret ve Çevresi, Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, İstanbul 1999, 267.

¹⁶¹ a.g.e., 275.

¹⁶² Lale Uçan, a.g.e., 205-206

¹⁶³ Hikmet Feridun Es, Tanımadığımız Meşhurlar, haz. Selçuk Karakılıç, Ötüken, İstanbul 2009, 118.

¹⁶⁴ Veliht-ı saltanat: Abdülmecid Efendi Hazretlerinin Hayat-ı Husûsiyeleri, Vakit, 5 Temmuz, 1918, 1; Mehmet Kaplan, Tefik Fikret: Devir, Şahsiyet, Eser, Dergâh Yayınları, İstanbul 1987,102;153-154.

¹⁶⁵ Fatih Andı, "Saray Karşısında Tefik Fikret", 59.

Köprüsü silüetlerini çizmiştir.¹⁶⁶ Politik olduğu kadar sembolik mesajlar da barındıran tablo, *Sis* şiiriyle aynı düzlemi paylaşmaktadır.¹⁶⁷ Abdülmecid Efendi, hayatının kültürel-entelektüel perspektiflerini kütüphanesi etrafında inşa ederken, şair-düşünür ve eğitimci Tefik Fikret ona yol gösterici olmuştur.

Kütüphanede ithaf yazısıyla imzalı eserler arasında, Maverdî'nin *El-Ahkâmü's-Sultâniye* isimli çalışmayı örnek olarak verebiliriz. Kitapta *Abdülmecid bin Abdülaziz* mührü kullanılmıştır.¹⁶⁸ Le Comte Léon Ostrorog (1867-1932), Maverdî'nin bu eserinde imamet ve cihat emirlerini konu edinen iki bölümün değerlendirmesini yapmış ve Fransızcaya çevirmiştir. Osmanlı Devleti'nde çeşitli bakanlıklarda müşavirlik yapan Fransız hukukçu Léon Ostrorog'un Türkiye'nin, siyasi gidişatı ve hukuk sistemi hakkında kaleme almış olduğu kitaplarıyla birlikte yerli-yabancı makamları bilgilendirmiş olduğu raporları da yer almaktadır.¹⁶⁹ Ostrorog ailesi de Abdülmecid Efendi'nin muhiti içerisindeydi.¹⁷⁰ Veliâht Abdülmecid Efendi, halife seçilmeden iki ay kadar önce bu çifti¹⁷¹ ve oğlunu Bağlarbaşı'ndaki köşke çay ziyafetine davet etmiştir.¹⁷² Kadın ve erkek bir arada oturulan masada, Batı tarzı yaşantının etkileri küçük de olsa görülür.¹⁷³ Abdülmecid Efendi, Türkiye'nin *artistik değerlerini* ortaya çıkarmak ve korumak olan İstanbul Dostları Cemiyeti'nin şeref üyesidir. Cemiyetin Türk ve Fransız üyeler arasında Halil Edhem Bey, Kont Ostrorog, İsmail Cenânî Bey,

¹⁶⁶ Tabloda muhibb-i muazzezim Tefik Fikret Bey'e notuyla birlikte 1326 (1910) tarihi ve Abdülmecid Efendi'nin imzası bulunmaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Aşiyân Müze Yöneticisi Ata Yersu'ya, *Sis* isimli tablo hakkına yapmış olduğu bilgilendirme için teşekkür ederim.

¹⁶⁷ Sema Öner, Dolmabahçe Sarayı Resim Koleksiyonu'ndaki Yapıtlarıyla Halife Abdülmecid Efendi, Osman Hamdi Bey ve Dönemi:17-18 Aralık 1992, (hazırlayan: Zeynep Rona), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1993, 86-87; Eylem Yağbasan, a.g.t.,198; 233; 241.

¹⁶⁸ *El-Ahkâm Es-Soulthâniya*, Le Comte Léon Ostrorog, Ernest Leroux, Paris 1901. Env no: 1229-1. <http://hdl.handle.net/11543/2178> (Erişim 19.09.2020).

¹⁶⁹ Ali Adem Yörük, "Comte Léon Ostrorog," *DİA*, c. ek-2 (İstanbul: TDV, 2016), 385-386.

¹⁷⁰ BOA., MB., 1134/15, lef 1, 24 Ağustos 1338 (24 Ağustos 1922); BOA., MB., 1134/21, lef 3, 2 Eylül 1338 (2 Eylül 1922).

¹⁷¹ BOA., MB., 1129/69, lef 1-2. 17 Şaban 1340 (15 Nisan 1922).

¹⁷² BOA., MB., 1135/28, lef 1, 4 Eylül 1338 (4 Eylül 1922).

¹⁷³ Roland Barellies, a.g.e., 264.

Madam Maurice Bompard vardır. Burada ön planda olan isimler, Kont Léon Ostrorog ve eşi Kontes Jeanne Ostrorog'dur.¹⁷⁴

Veliaht fahri reisi olduğu Fransa Dârülfünûnları Mezûniyet Cemiyeti adına Kont-Kontes Ostrorog'u, heyetle birlikte Bağlarbaşı Köşkü'nde ağırlamıştır.¹⁷⁵ Konuşma, memlekette ilk defa çocuk bakımı ve ev idaresi eğitimi için Fransa'ya gönderilecek hanımların masrafının karşılanması için planlanmıştır. Konuşmada, Gülhane Parkı'nda düzenlenecek müsamereden ve Fransa'ya yapılması planlanan seyahatten bahsedilmiştir.¹⁷⁶ Fransa Dârülfünûnları Cemiyeti tarafından düzenlenecek olan etkinliğe, "fevkalâde bir mâni'olmadığı" takdirde iştirak edeceğini bildirmiştir.¹⁷⁷ Kontes Ostrorog'un pederi vefat ettiğinde Abdülmecid Efendi aileye telgraf gönderilmesini istemiştir.¹⁷⁸ Kandilli'deki Ostrorog Yalısı, 20. yüzyıl başında Fransız ve Osmanlı dostluğunun buluşma mekanlarından biriydi. Yine bu dönem kültür hayatında adı sıklıkla duyulan Claude Farrère ve Pierre Loti, Ostrorog Yalısı'nın ziyaretçileri arasındaydı. Bu birlikteliğin Abdülmecid Efendi Kütüphanesi'ndeki karşılığı, ilişki ağı ve dönemin kültürel dinamikleri çözümlendikten sonra daha net ortaya çıkmaktadır.

Kütüphanedeki Süreli Yayınlar, Albümler ve Fotoğraflar

Gazeteler ve dergiler, toplumdaki gelişmeleri, idarenin tasavvurunu ortaya koydukları gibi kamuoyunun tepkilerini ve görüşlerini yansıtan mecralardır. Kullanım amacı ve yöntemine göre çift yönlü hareket kabiliyetleri dolayısıyla bir taraftan idarenin, bir taraftan da kamuoyunun gündemini oluştururlar. Gazetelerin, Osmanlı toplumunda Batılılaşma adı altında yeniliklere ve edinimlere hatırı sayılır katkıları olmuştur. Bu anlamda, II. Mahmud'un saltanat yıllarında (1808-1839) Türkçe gazete *Takvîm-i Vekayi'nin* çıkarılması önemli bir adımdır. Devletin resmi haber kaynağı olan gazete zamanla toplum hayatına fikir, ideoloji ve sanat görüşleriyle nüfuz etmeye başlamıştır. Son yüzyıla girildiğinde süreli

¹⁷⁴ Cemiyetin başkanı Prens Said Halim Bey'dir. Nezih Uzel, Köprülüler Yalısı, Hayat Tarih Mecmuası, sy. 8, İstanbul 1965, 89.

¹⁷⁵ BOA., MB., 1134/21, lef 3, 2 Eylül 1338 (2 Eylül 1922).

¹⁷⁶ Fransa-Türkiye, İkdâm, 3 Eylül 1922,3.

¹⁷⁷ BOA., MB., 1136/53, lef 2, 18 Eylül 1338 (1922).

¹⁷⁸ BOA., MB., 1129/ 69, lef 1-2, 17 Şaban 1340 (15 Nisan 1922).

yayınlar, yeni bir cemiyet anlayışının yerleşmesinde pay sahibidirler. Zamanla Osmanlı gazete ve dergi okuyucusu erkek, kadın, elit, sıradan, farklı kesimler doğrultusunda eğitimden mizaha geniş bir yelpazede siyasal, sosyal ve kültürel düşünce akımlarıyla zenginleşmiştir.¹⁷⁹

Abdülmecid Efendi'nin kütüphanesindeki süreli yayınların çeşitliliği basına olan mesafesiyle ilişkilidir.¹⁸⁰ Şehzâdelik yıllarından itibaren okumaya hevesli olan Abdülmecid Efendi, uygulanan yasağa rağmen bazı yayınlara ulaşmaya çalışmıştır. Örneğin Sultan II. Abdülhamid'in saltanat yıllarında *Le Temps* gazetesinin müdavimiydi. Bundan haberdar olan padişah, Abdülmecid Efendi'nin bu gazeteyi bir daha almamasını istemiştir.¹⁸¹ Diğer taraftan, II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte Abdülmecid Efendi'nin sosyal hayat içerisinde daha görünür bir hale geldiğini ifade edebiliriz. Bu tarihten itibaren, basında Abdülmecid Efendi ile alakalı haberlere sıklıkla rastlanmıştır.¹⁸² Siyasi-edebi içerikli *Djem/Cem Dergisi*'nde Şehzâde Abdülmecid Efendi'nin karikatürü yayımlanmıştır.¹⁸³

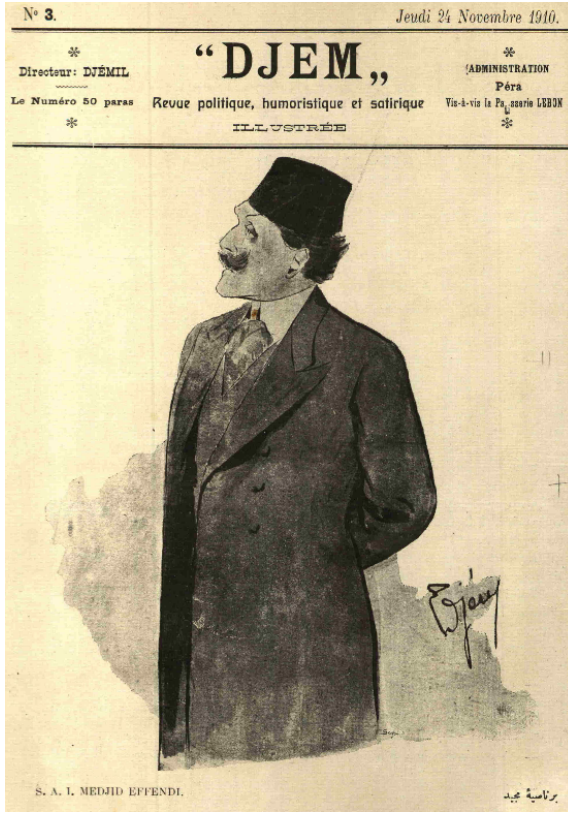
¹⁷⁹ Uğur Gündüz, *Osmanlı'dan Günümüze Basın ve Modernleşme*, İmge, Ankara 2018 41-44;54-56;149.

¹⁸⁰ "Beşinci Sultan Mehmed Han Hazretlerinin Cenaze Alayı ve Altıncı Sultan Mehmed Han Hazretlerinin Biat Merasimi", 1.

¹⁸¹ Mithat Sertoğlu, *Son Osmanlı Veliahdı ve Son Halife: Abdülmecid Efendi 1*, Hayat Tarih Mecmuası, sy. 4, İstanbul 1978, 13.

¹⁸² "Beşinci Sultan Mehmed Han Hazretlerinin Cenaze Alayı ve Altıncı Sultan Mehmed Han Hazretlerinin Biat Merasimi",1.

¹⁸³ MS. Koleksiyonu, Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Cem, Env no: KY. S; Dergi Fransızca ve Osmanlı Türkçesi ile yayımlanmaktadır. Karikatürün yanında Bir Nâsiye-i Mecid yazmaktadır. Cem, sy. 3, 24 Kasım 1910, 1.

Fotoğraf 7: Djem/Cem İsimli Dergide Abdülmecid Efendi'nin Karikatürü. ¹⁸⁴

Basını yakından takip eden Abdülmecid Efendi, *Petit Parisien*¹⁸⁵, *Morning Post*¹⁸⁶, *II. Giornale d'Italia*¹⁸⁷ ve *İnci*¹⁸⁸ gibi yerli-yabancı çeşitli yayın organlarına demeçler vermiştir. Osmanlı resim sanatının bir kilometre taşı olarak nitelendirilen Osmanlı Ressamlar Cemiyeti, faaliyetlerini

¹⁸⁴ A.e.

¹⁸⁵ Nahid Sırrı Örik, *Bilinmeyen Yaşamlarıyla Saraylılar 1895-1960*, Türkiye İş Bankası, İstanbul 2002, 191.

¹⁸⁶ Aynı makale, *Vehiâht Hazretlerinin Beyânâtı* ismi ile *Yeni Gün* gazetesinde de yayınlanmıştır. *Yeni Gün*, no:105, 1918.

¹⁸⁷ Bu bilgiye ulaşmamı sağlayan Sinan Kunalp'e teşekkür ederim. Renato La Valle, *Intervista col Principe Ereditario di Turchia*, *II Giornale d'Italia*, 1919, 3.

¹⁸⁸ Sedat Simâvi, "Vehiâhd-ı saltanat Devletlû Necâbetlû Abdülmecid Efendi Hazretleriyle Mülâkat", *İnci*, Teşrinievvel 1, 1919, 5-6.

toplumla buluşturmayı hedeflemiş bu düşünceyle de Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi'ni çıkarmıştır. Sanatçı hâmisî Abdülmecid Efendi, maddi ve manevi olarak onların faaliyetlerini desteklemiştir.¹⁸⁹ Cemiyetin yayın organının amblemi, Abdülmecid Efendi'nin fotoğrafı ile tasarlanmıştır. Amblem dizaynı boya, fırça, palet ve Abdülmecid Efendi'nin resminden müteşekkildir.¹⁹⁰ Abdülmecid Efendi, cemiyetin basın ayağı ve sanat mecmuası olan Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi'ni görünür olma anlamında profesyonelce kullanmıştır.

Fotoğraf 8: Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Mecmuası'ndaki Amblem ve Abdülmecid Efendi.¹⁹¹

Abdülmecid Efendi'nin kütüphanesinde Avrupa basınında yer alan önemli haberlerin özetleri, tercüme edilen bölümleri ve sansürlü kısımları tutulmaktadır.¹⁹² Cereyan eden gelişmeler Abdülmecid Efendi'ye, yerli-

¹⁸⁹ Gül İrepoğlu, Feyhaman Duran, Tifdruk, İstanbul 1986, 50.

¹⁹⁰ Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi, 20 Ocak 1911, 1; MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Osmanlı Ressamlar Cemiyeti, Env no: K 217.

¹⁹¹ Osmanlı Ressamlar Cemiyeti, 1911, 1.

¹⁹² Akile Çelik, "Dolmabahçe Sarayı'nda Son Halife Abdülmecid Efendi'nin Kütüphânesi", 58;61.

yabancı haber özetleriyle aktarılmıştır. Resmî olarak “dâhilî matbuat hülâsaları ve ecnebi matbuat hülâsaları”¹⁹³ başlıklarıyla Abdülmecid Efendi’ye bilgi akışı sağlanmıştır.¹⁹⁴ Veliâht seçildikten sonra prosedür¹⁹⁵ gereği sabah ve akşam çıkan gazeteler kendisine sunulmuştur.¹⁹⁶

Abdülmecid Efendi’nin entelektüel birikimi, kütüphanesindeki farklı içeriklerden oluşan süreli yayınlara yansımıştır. Kütüphanede tespit edilmiş 700 adet gazete ve 3.829 adet dergi göz önünde bulundurulduğunda bu alanda geniş bir koleksiyonla karşılaşmak çok da şaşırtıcı olmayacaktır. Abdülmecid Efendi şehzadelik döneminden başlayarak halifelik görevinin bitmesine kadar birçok dergi ve gazeteye abone olmuştur.¹⁹⁷ Kütüphanenin

¹⁹³ BOA., MB, 1114 /21, lef 1, 8 Muharrem 1339 (22 Eylül 1920).

¹⁹⁴ BOA., MB, 1114/29, lef 1, 25 Eylül 1336 (25 Eylül 1920).

¹⁹⁵ BOA., MB., 1116/18, lef 1, 5 Rebîülâhir 1339 (17 Aralık 1920); MB 1116/ 23, 8 Rebîülâhir 1339 (20 Aralık 1920); MB. 1116/32, 9 Rebîülâhir 1339 (21 Aralık 1920); MB. 1116/37, 10 Rebîülâhir 1339 (22 Aralık 1920); MB. 1116/46, 13 Rebîülâhir 1339 (25 Aralık 1920); MB. 1116/52, 15 Rebîülâhir 1339 (27 Aralık 1920); MB. 1116/55, 16 Rebîülâhir 1339 (28 Aralık 1920); MB. 1116/60, 17 Rebîülâhir 1339 (29 Aralık 1920); Başaran, “Abdülmecid Efendi Kütüphanesi Koleksiyonu’nda Cilt Sanat Örnekleri”, 111-119; Siparişler arasında Efendimiz hazretleri tarafından irâde buyrulan gazeteler ifadesini okumaktayız. Gazetelerin isimleri yazmıyor. BOA., HH. d., 27713, 10 Mart 1338 (10 Mart 1922), 112.

¹⁹⁶ BOA., MB., 1132/49, lef 1, 30 Haziran 1338 (30 Haziran 1922); BOA., MB., 1131/13, lef 1, 24 Ramazan 1340 (22 Mayıs 1922).

¹⁹⁷ Abdülmecid Efendi Kütüphanesi’nde mevcut süreli yayınlar: MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Al- İkbâl Journal Arabe Env. no: K-217; Al-Mokattam Env. no: K-217; Al- Mounir Env. no: K- 217; Cem Env. no: KY. S; Cerîde-i İlmiye Env. no: K 134-1; Cerîde-i İslâmiye (Meşihat-i celîle-i İslâmiye’nin) Env. no: KY. S; Cihan-ı İslâm (Arabî- Türkî- Urdu) Env. no: KY. S; Deutsche Osterreich Env. no: 454 (politika); Der Panther Env. no: 299 (politika); Der Neue Orient Halbmonatschrift für das Env. no: KY. S (politika); Die Wochenschau Env. no: K 213 (askerî); Illustrierte Zeitung Env. no: K; India (The organ of the Indian National) Env. no: K-217; Innen Dekoration Env. no: KY. S; Islamic News Env. no: K- 213; Journal de la Guerre Env. no: KY. S; L’economiste d’orient Env. no: K 213 (9); L’ Europe Nouvelle Env. no: K- 213; Le livre d’or (l’exposition 1900) Env. no: K 217; Le Matin Env. no: KY. G; Musavver İslâm ve Salon Mecmuası Env. no: KY. S; Reveu D’ Artillerie Env. no: KY. S; Sebîlü’r Reşad Env. no: K 134-1; Şehbal Env. no: KY. SS; The İslamic Review Env. no: K 217 (din); Yeni Mecmua Env. no: K 109-17; Mecmuâ-i Askeriye Env. no: K. 323-1; Near East (a weekly review of oriental) Env. no: K-231.

sürelî yayın koleksiyonu içerisinde Akşam,¹⁹⁸ Alemdar,¹⁹⁹ Aydede,²⁰⁰ Dergâh,²⁰¹ el-İkbâl,²⁰² el-Adl,²⁰³ İktisad Mecmuası,²⁰⁴ İkdâm,²⁰⁵ İleri,²⁰⁶ İstanbul,²⁰⁷ Karagöz,²⁰⁸ Meşveret,²⁰⁹ Model,²¹⁰ Nevsâl-i Milli,²¹¹ Sabah,²¹² Spor Alemi,²¹³ Şark,²¹⁴ Tevhîd-i Efkâr,²¹⁵ Tan,²¹⁶ Tercüman,²¹⁷ Vakîf,²¹⁸ Yenigün,²¹⁹ Yeni Şark,²²⁰ L'illustration²²¹ ve The Morning Post²²² gibi dönemin en gözde gazete ve dergileri de bulunmaktadır. Sürelî

¹⁹⁸ BOA., HH. d., 27713, 4 Teşrînisânî 1337(4 Kasım 1921), s.7.

¹⁹⁹ BOA., HH. d., 30677, 16-17 Teşrînisânî 1336 (16-17 Kasım 1920), s.26.

²⁰⁰ BOA., HH. d., 27713, 8 Kânûnusânî 1338(8 Ocak 1922), s.59.

²⁰¹ Dergâh Mecmuası 10 kuruştur. BOA., HH. d., 30677, 11 Mayıs 1337 (11 Mayıs 1922), 109.

²⁰² BOA., HH. d., 27713, 8 Teşrînisânî 1337 (8 Ekim 1921), s.10

²⁰³ Abone bedeli olarak 500 kuruş ödenmiştir. BOA., HH. d., 30677, 21 Şubat 1337 (21 Şubat 1921), s.72.

²⁰⁴ Bir yıllık abone ücreti 1000 kuruştur. BOA., HH. d., 27713, 4 Teşrînisânî 1337(4 Kasım 1921), s.7.

²⁰⁵ Bir yıllık abonelikdir. BOA., HH. d., 27713, 1 Kânûnusânî 1338 (1 Ocak 1922), s.54.

²⁰⁶ İki senelik abonelik abone ücreti 1700 kuruştur. BOA., HH. d., 27713, 10 Teşrînisânî 1337 (10 Kasım 1921), s.11.

²⁰⁷ BOA., HH. d., 27713, s.72.

²⁰⁸ BOA., HH.d., 30677, 16 Teşrînisânî 1336 (16 Kasım 1920), s.26.

²⁰⁹ "Halîfe-i Müslimîn Abdülmecid Hazretleri", Vakîf, no: 1774, 20 Teşrînisânî 1338 (1922), s.1.

²¹⁰ On adet. BOA., HH. d., 27717, 14 Mayıs 1338 (14 Mayıs 1922), s.12.

²¹¹ BOA., HH.d., 27713, 11 Nisan 1338 (11 Nisan 1922), s.140.

²¹² Sabah gazetesinin abone bedeli ise 950 kuruştur. BOA., HH. d., 30677, 2 Eylül 1337 (2 Eylül 1921), s.167.

²¹³ Üç adet. BOA., HH.d., 27713, 1 Kânûnusânî 1338 (1 Ocak 1922), s.54.

²¹⁴ BOA., HH.d., 27713, 29 Kânûnusânî 1338 (29 Ocak 1922), s.76.

²¹⁵ BOA., HH.d., 27713, 1 Nisan 1338 (1 Nisan 1922), s.145.

²¹⁶ BOA., HH.d., 30677, 26 Teşrînievvel 1336 (26 Kasım 1920), s.15.

²¹⁷ Dokuz adet alınmıştır. BOA., HH. d., 27741, 9 Teşrînievvel 1337, s.18.

²¹⁸ Otuz adet. BOA., HH. d., 30677, 7 Ağustos 1337 (7 Ağustos 1921), s.154.

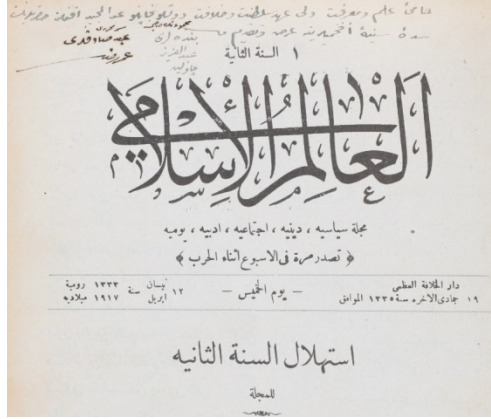
²¹⁹ BOA., HH.d., 27717, 14 Eylül 1338 (14 Eylül 1922), s.83.

²²⁰ BOA., HH.d., 27713, 24 Kânûnusânî 1338 (24 Ocak 1922), s.72.

²²¹ BOA., HH.d., 30677, 17 Teşrînisânî 1336 (17 Kasım 1920), s.26.

²²² BOA., HH. d., 30677, 14 Şubat 1336 (14 Şubat 1920).

yayınlardaki bu zenginlik hem dönemsel olarak hem de Abdülmecid Efendi'nin tercihleri doğrultusunda çeşitlenmiştir.

Fotoğraf 9: el-Alemü'l İslâmi İsimli Derginin İç Kapağından Bir Kesit.²²³

Abdülmecid Efendi'nin takip etmiş olduğu el- Alemü'l İslâmi isimli derginin yedinci sayısının 202. ve 208. sayfalarında, kendisinin tam sayfa fotoğrafı ve şahsı ile ilgili bir de yazı yer almaktadır.²²⁴ Halife seçildikten sonra da yerli-yabancı matbuatı takip etmeyi sürdürmüştür.²²⁵ Bu minvâlde el- İkbâl gazetesi ile es-Selâm²²⁶ ve Sebîlürreşâd²²⁷ mecmuaları ele alınabilir. Mehmed Akif'in desteği ve Eşref Edip'in başyazarlığında yayın hayatına başlayan Sırât-ı Müstakîm'in adı bir süre sonra²²⁸ Sebîlürreşâd olarak isim değiştirilmiştir. İslâm âleminin uyanması ve yükselmesi için çalışan dergi, İslâm coğrafyasının muhtelif yerlerinde yaşayan Müslümanlardan haber vermeyi hedeflemiştir. Dergide, 1908-1925 yılları arasında ise meşrutiyet taraftarı ve bu rejimin İslâmiyet'e uygun olduğunu savunan yazılar kaleme alınmıştır. Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecine girdiği yıllarda, bütün

²²³ Hâmi-i ilm ve marifet veliahd-ı saltanat ve hilâfet devletlû Abdülmecid Efendi Hazretlerinin sūd-de-i seniyye-i efhâmilerine arz ve takdim. MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Env. no: 236.

²²⁴ A.y.

²²⁵ "Halife-i' Müslimîn Abdülmecid Hazretleri", a.g.g., 2.

²²⁶ Piyano notası, nota kitabı siparişi de verilmiştir. BOA, MB, no. 1143/32, 28 Şevval 1341 (13 Haziran 1923).

²²⁷ MS. Koleksiyonu, Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Env. no: K 134-1.

²²⁸ 182 sayı sonra isim değişikliği olmuştur.

Müslümanların birliği anlayışına yönelik haberler yapılmıştır. İslâm dünyasının gerilemesi, kadın hakları, din-dünya, din-devlet ilişkileri, Batı medeniyetinin hangi yönlerinin alınması gerektiği, İslam ahlâkı başlıkları ön plana çıkmıştır.²²⁹ Abdülmecid Efendi'nin halife sıfatıyla İslâm coğrafyasından haberdar olabilmek için bu dergiden istifade ettiği izlenimi ağır basmaktadır.

Yine 1920-1926 yılları arasında yayımlanmış ve kendisini “dinî, ilmî, edebî, içtimaî mecmûa-i İslâmiye” olarak tanıtan Mahfil gazetesi, okuyucularını tarih, fen, felsefe ve tasavvuf alanlarında bilgilendirmeye dönük bir yayın anlayışı benimsemiştir.²³⁰ Halife Abdülmecid Efendi de Mahfil'i takip eden okurlardan biriydi. Sürgün yıllarında ise Argus isimli ajans, halifelüğün kaldırılmasına yönelik Türkiye'de çıkmış haber kupürlerini keserek kendisine iletmiştir.²³¹

Almanak türü yayınlar içerisinde Türkiye'de bu türün ilk temsilcilerinden sayılan Ebüzziya Tevfik'in (1849-1913) Rebî-i Ma'rifet Takvimi kütüphanede kayıtlı eserler arasındadır.²³² Rebî-i Ma'rifet-i Salnâme-i Ebüzziyâ, ikinci seneden sonra Rebî-i Ma'rifet-Takvîm-i Ebüzziyâ, on ikinci yıldan itibaren Takvîm-i Ebüzziyâ ismiyle yayım hayatına devam etmiştir. Resimli ve hacimli takvim-yıllık genel takvim mahiyetinin dışında da bilgi verir. O sene siyaset, sanat, kültür ve yayıncılık camiasından vefat eden önemli isimler hakkında malumat içermektedir. Bununla birlikte, meşhur yerli-yabancı şair ve yazarların eserlerinden örneklerle rastlanır. Yine Matbaa-i Ebüzziya tarafından basılan kitapların içeriklerine de ulaşılmaktadır.²³³ Justus Perthes'in bu tarz yıllık yayını, 1885-1923 seneleri arasında 39 cilt halinde kütüphanede kayıtlıdır.²³⁴ Halife

²²⁹ Adem Efe, Sebilürreşad, DİA, c.36, İstanbul 2009, 251-253.

²³⁰ Alim Kahraman, Mahfil, DİA, c.27, Ankara 2003, 333-334.

²³¹ Gazi O. Aşıroğlu, a.g.e., 29-30;91-92.

²³² MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Env. no: 0-577.

²³³ Ziyad Ebüzziya, Ebüzziyâ Mehmed Tevfik, DİA, c.10, İstanbul 1994, 374-378.

²³⁴ MS. Koleksiyonu, Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Env. no: 0-578.

Abdülmecid Efendi, Children's Newspaper and Children's Pictorial ve Children's Encyclopedia isimli yayınları da takip etmekteydi.²³⁵

Fotoğraf 10: Halife Abdülmecid Efendi ve Kızı Dürrüşehvar Sultan.²³⁶

Abdülmecid Efendi Kütüphanesi'nde korunan kartpostallar dikkat çekicidir. Koleksiyonda Celâl Nuri, Fausto Zonaro, Salih Kerâmet, Şehzâde Mehmed Burhâneddin efendilerin el yazıları ile duygularını paylaşmış oldukları kartpostalların yanı sıra, koleksiyon edinme amaçlı yazısız yurt içi-yurt dışı şehirlerin ve ülkelerin muhtelif manzaralarını yansıtan kartpostallar da mevcuttur. Bunların içerisinde Paris, Viyana, Edirne, Bergama, İzmir gibi şehirler ile Almanya, Amerika, İzlanda, Norveç, Mısır, Fas, Arnavutluk gibi ülkelere ait olanlar öne çıkmaktadır. Kartpostallarda

²³⁵ MS Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, The Children's Newspaper, February 24, 1923, 3.

Env no: K-217-14-7a.

²³⁶ A.y.

Berlin-Zeughause, Efkaı-ı İslâmiye, Berlin-Königl Schloss, Konstanz gibi müzelerin mimari yapılarına ve bu müzelerin koleksiyonlarına ait görseller mevcuttur. Yine Ludwig van Beethoven (1770-1827) ve Frédéric Chopin (1810-1849) gibi ünlü müzisyenlerin resimlenmiş olduğu kartpostallarda ünlü ressamların tabloları, doğa-insan manzaraları da çizilmiştir. Bu kartpostalların, koleksiyon amaçlı materyaller olduğu kanaati ağır basmaktadır.²³⁷ Kütüphane koleksiyonunun kıymetli eserleri arasında Abdülmecid Efendi'nin Bağlarbaşı Köşkü, Topkapı Sarayı, Yıldız Sarayı, İhlamur Kasrı gibi mekân, manzara, kişi fotoğrafları ve albümleri göze çarpmaktadır.²³⁸

Kütüphanedeki Cilt Sanatı Örnekleri

Son dönem Osmanlı dünyası cilt sanatında hem Doğu hem de Batı tarzı iki medeniyetin etkisinin aynı anda görüldüğü ürünler ortaya çıkarılmıştır. Abdülmecid Efendi Kütüphanesi'nde klasik tarzda ciltlenmiş çalışmaların ve az sayıda tespit edilmiş yazma eserlerin ciltleri bir tarafta tutulursa, koleksiyonun tamamına yakını 19. ve 20. yüzyıl sanat ortamından izler taşımaktadır. Özellikle de ahşap, deri, ebru, kumaş, cilt bezi ve mermer²³⁹ gibi malzemeler kullanılarak yapılmış ciltlerin güzel örneklerine rastlanmıştır.²⁴⁰ Abdülmecid Efendi'ye halifelik yıllarında Filistin Cemiyeti tarafından sunulmuş olan fotoğraf albümü, 19. yüzyıl saray cildi

²³⁷ Akile Çelik, "Abdülmecid Efendi Kütüphanesi Kartpostal Koleksiyonu", 180-181.

²³⁸ K 244, envanter numaralı albümler de Topkapı Sarayı, Yıldız Sarayı, İhlamur Kasrı gibi çeşitli saray, köşk ve kasırlara ait mekânlar fotoğraflarına ulaşılabilir. Çelik, "Dolmabahçe Sarayı'nda Son Halife Abdülmecid Efendi'nin Kütüphanesi", 62.

²³⁹ Mermer cilt sanatı örneklerine özel eserlerde rastlanılır. Kütüphanede 11/1265 numaralı Paris Sergi-i Umûmisi isimli eserin cilt kapağı mermer ve metal işçilikle çalışılmıştır. Eser II. Abdülhamid'e sunulmuştur.

²⁴⁰ Naciye Başaran, "a.g.m.",111-119

özelliklerini taşımaktadır. Albüm kapağı kalın ve kahverengi cilalı ahşaptır. Sırt kısmında kahverengi deri tercih edilmiştir.²⁴¹

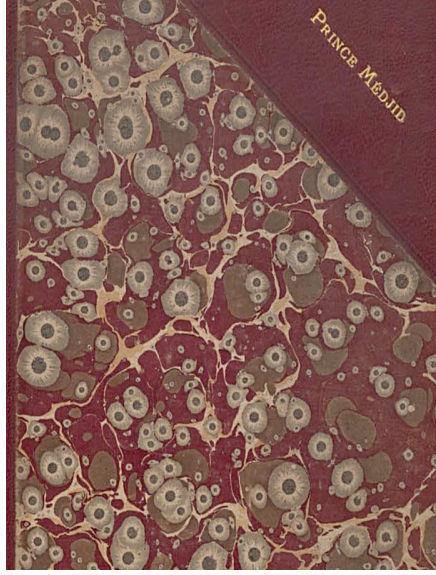
Fotoğraf 11: Filistin Cemiyeti Tarafından Takdim Edilen Fotoğraf Albüm Kapağı.²⁴²

Geleneksel ebru sanatından, kitapların hem iç hem de dış taraflarının süslenmesinde istifade edilmiştir. Abdülmecid Efendi Kütüphanesi'nde sıkça kitapların kapakları ve yan kağıtları ebru çalışmalarının seçkin örnekleriyle bezenmiştir. Koleksiyondaki pek çok eserde yerli ya da yabancı yan kağıtlarındaki ebrunun hem renkleri hem de desenleri dikkat çekmektedir. Azınlıkların hukuki durumlarından bahseden Haladjian tarafından yazılan Des Personnes Morales Entrangéres: Spécialement des Sociétés Commerciales Entrangéres en Droit International Prive Et en Droit Comparé isimli çalışma, bu zarafete değer bir örnektir. Kitabın ön kapağının sağ üst köşesinde yıldızlı Prince Mejid damgası bulunmaktadır. Kitapta ağırlıklı bordo renk kullanılmıştır.²⁴³

²⁴¹ Filistin Albüm, Env no: K-5 <http://hdl.handle.net/11543/2224> (Erişim 19.09.2020).

²⁴² A.y.

²⁴³ Naciye Başaran, "a.g.m.", 115-116.

Fotoğraf 12: Des Personnes Morales Entrangéres İsimli Eserin Kapak Cildi.²⁴⁴

Kütüphanede, kitap ciltlemesinde kullanılan kadife ve atlas kumaşlarda daha çok bordo, kırmızı ve yeşil renkler hakimdir. Kumaş kaplanmış ciltler yıldız, arma, motif ve resim bezelidir.²⁴⁵ Abdülmecid Efendi'nin özel olarak yaptırmış olduğu kitap ciltleri, dönemin modasını ve üslubunu yansıtmaktadır. Kitaplarının korunması adına ciltlenmesine hassasiyet gösterildiği gibi²⁴⁶ ciltlemeler aynı zamanda Abdülmecid Efendi'nin kitaba olan merakına ve zevkine de işaret etmektedir.²⁴⁷

Abdülmecid Efendi kitapların üzerine kimi zaman Latin, kimi zaman da Arap harfleriyle ismini yazmak suretiyle kitapları sahiplendiğini göstermiştir. Genellikle "Abdulmedjid", "Medjid" ya da "Prince Medjid"²⁴⁸ imzalarını kullanmıştır. Farklı örneklendirmeler de karşımıza çıkmaktadır.

²⁴⁴ B. Haladjian, *Des Personnes Morales Entrangéres*, (Paris: Arthur Rousseau, 1901). Env no: 1448 <http://hdl.handle.net/11543/2167> (Erişim 19.09.2020).

²⁴⁵ Naciye Başaran, "Abdülmecid Efendi Kütüphanesi Koleksiyonu'ndan Cilt Sanatı Örnekleri", 115-116.

²⁴⁶ BOA., HH.d. 27713, 13 Kânûnuevvel 1337 (13 Aralık 1921), s. 38; Efendimiz Hazretlerine mahsûs piyano notası ciltlenmiştir. BOA., HH. d. 27741, 3 Teşrinievvel 1337 (3 Ekim 1921), 8.

²⁴⁷ HH. d. 27717, 12 Temmuz 1338 (12 Temmuz 1922), 50.

²⁴⁸ Akile Çelik, "Abdülmecid Efendi Kütüphânesi Kartpostal Koleksiyonu", 180.

Tipkî Victor Hugo serilerinde olduğu gibi köşebentlerinde yıldızlı “A. Medjid Fils Du Sultan Abdul Aziz”²⁴⁹ ifadesi dikkat çeker. Jean Jacques Rousseau’nun (1712-1778) *Du Contrat Social ou Principes du Droit Politique* isimli eserinin kapağında, altın yıldızla M harfi işlenmiştir. Abdülmecid Efendi kitaplarında isminin yanı sıra imza, tarih ve mühür tercih etmiştir.²⁵⁰ Otuz bir cildi takım olarak Abdülmecid Efendi’nin kütüphanesinde bulunan *La Grande Encyclopédie*’nin iç kapağını, Abdülmecid Efendi Latin harfleriyle imzalamıştır. Abdülmecid Efendi’nin inisyali imzanın sağ üst tarafındadır.²⁵¹

Türk dilinin ilk sözlüğü olarak bilinen ve Kaşgarlı Mahmud’un Araplara Türkçe öğretmek ve Türkçenin zengin bir dil olduğunu ortaya koymak amacıyla kaleme aldığı *Dîvânü Lugatî’t-Türk* eseri²⁵² de kütüphanede yerini almıştır. “Abdülmecid bin Abdülaziz Han” damgası mevcut eserin ön kapağında bu yegâne kitabın Maârif Nezareti’nin takdiriyle Diyarbakırlı Ali Emîri Efendi’nin kütüphanesinden istiâre yani ödünç alınarak “tab’ ve temsil edildiği” notu düşülmüştür.²⁵³ Felsefe tarihçisi Alfred Fouillée’nin (1838-1912) *Histoire La Philosophie* eserinin iç kapaktan önceki sayfasında Abdülmecid Efendi imzasını Latin harfleriyle atmıştır.²⁵⁴ Andre Mandelstam’ın, *La Justice Ottomane* isimli kitapta Abdülmecid bin Abdülazîz mührü bulunmaktadır.²⁵⁵ Daha önce dile olan ilgisi üzerinde durduğumuz Abdülmecid Efendi’nin koleksiyonunda,

²⁴⁹ Sultan Abdülaziz’in oğlu Abdülmecid.

²⁵⁰ J. J. Rousseau, *Du Contrat Social OU Principes du Droit Politique*, (Paris: Bibliotheque Nationale, 1885). Env no: 996. <http://hdl.handle.net/11543/2155>. (Erişim 19.09.2020).

²⁵¹ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, *La Grande Encyclopédie*, ed. Société Anonyme de La Grande Encyclopédie, (Paris: La Grande Encyclopédie Company, 1885-1902), Env. no: 0-18.

²⁵² Mustafa S. Kaçalin, “*Dîvân-ü Lugatî’t Türk*”, *İslâm Ansiklopedisi*, c. 9, İstanbul 1994, 446-449.

²⁵³ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, *Dîvân-ü Lugatî’t Türk*, Müellifi Mahmud bn. El Hüseyin bn. Mehmed Kaşgari, İstanbul 1333, Env. no: 0-57.

²⁵⁴ MS. Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Env. no: 0-676; MS. Koleksiyonu, Abdülmecid Efendi Kütüphanesi Alfred Fouillée, *Histoire La Philosophie*, ed. C. Delagrave, Paris 1893, Env. no: 0-676.

²⁵⁵ Andre N. Mandelstam, *La Justice Ottomane: Dans Ses Rapports Avec les Puissances Entrangères*, A. Pedone, Paris 1911. Env no: 1292 . <http://hdl.handle.net/11543/2180> (Erişim 19.09.2020).

Sultan Mehmed Reşad tarafından hediye edilmiş olan Almanca-Türkçe Lügat'dan da bahsetmek gerekir. Sultan Reşad tarafından Abdülmecid Efendi'ye verilmiş olan bu sözlük, "taraf-ı hilâfet-penâhîlerinden ahz olunmuştur" ibâresiyle yine Abdülmecid bin Abdülazîz Han mührü kullanılmıştır.²⁵⁶

S o n u ç

Şehzâdelik yıllarında kendisini tahta uzak gören Abdülmecid Efendi, zamanının büyük çoğunluğunu sanat çalışmalarına ayırmıştır. Abdülmecid Efendi'nin, sanatın hâmesi sıfatına meşrû bir zemin hazırlamak için yakın ilişki içinde²⁵⁷ yer aldığı çevre, özellikle 19. yüzyılla birlikte bir değişim geçirirken Abdülmecid Efendi'yi de etkilemiştir. Abdülmecid Efendi'nin muhiti ve entelektüel hayatı için bir simge olarak bakabileceğimiz kütüphanesindeki kitapları, çok çeşitli konu başlıklarından oluşmaktadır. Onun kütüphanesini²⁵⁸ entelektüel profili için kıymetli olduğu kadar bilgi edinmesi için de değerli bir kaynak olarak kullandığını düşünmekteyiz. Çok katmanlı kitap koleksiyonu, farklı dillerin ve konuların birlikteliği ile sağlanmıştır. Osmanlı Türkçesi, Arapça ve Farsçanın yanı sıra ağırlıklı olarak Fransızca ve Almanca yazılmış eserler dikkat çekmektedir. Abdülmecid Efendi Kütüphanesi'nde bazı nadir eserlerin yanı sıra sadece 48 adet yazma eser tespit edilmiştir.²⁵⁹ Kütüphane içeriği göz önünde bulundurulduğunda miktarın, matbû eserlere göre az olduğu söylenebilir. Bu ifadeyi destekleyecek bir başka görüşü Başaran, kitap ciltlemeleri yönünden açıklamaktadır. 19. yüzyıl cilt sanatı açısından klasik üsluptan uzaklaşan bir dönemdir. Çünkü yazma eser azdığı, cilt sanatında bir gerilemeye sebebiyet vermiştir. Başaran da, koleksiyonda mevcut klasik tarzda örnekler haricinde az sayıda yazma eserin mevcudiyetinden

²⁵⁶ Ömer Faik tarafından Padişah Sultan Reşad'a verilmiştir. Almandan Türkçeye Lügat Kitabı Deutsch- Türkisches, çev. Ömer Fâik, Matbaa-i Osmâniye, Dersâadet 1. Env no: 7. <http://hdl.handle.net/11543/2184> (Erişim 19.09.2020).

²⁵⁷ Kemal Erhan, "a.g.m.", 81-82; BOA., HH. d., 30677, 15 Temmuz 1337 (15 Temmuz 1921), s.141.

²⁵⁸ Abdülmecid Efendi Kütüphanesi'ndeki kitap ve kitap harici koleksiyonların tamamına ulaşamadığı için yazımızda, Abdülmecid Efendi'nin kitaba ilgisi doğrultusunda tespit edilen belge ve ikincil kaynaklar da değerlendirilmiştir.

²⁵⁹ Akile Çelik, "Dolmabahçe Sarayı'nda Son Halife Abdülmecid Efendi'nin Kütüphânesi", 18.

bahseder.²⁶⁰ Geline bu nokta, Abdülmecid Efendi Kütüphanesi'ndeki raflarda modern ilimleri ve konuları ele alan kitaplara daha fazla yer açıldığı izlenimini uyandırmaktadır.

Abdülmecid Efendi'nin kitap tutkusu sadece bir saray geleneği olarak ele alınmamalıdır. Bu zihniyet oluşumu, öncelikle onun entelektüel profilinin içini dolduran bir anlayıştır. Abdülmecid Efendi şehzâdelik yıllarından itibaren kitabın peşinde bir isim olmuştur. Şehzâdelik yıllarından itibaren okumaya hevesli Abdülmecid Efendi zaman zaman yasaklanmış yayınlara da ulaşmaya çalışmıştır. Abdülmecid Efendi bir koleksiyoner olarak eser biriktirmekle kalmamış, okuma zevki doğrultusunda eserlerin takibini de yapmıştır. Onları okumuş ve kitaplarına kimi zaman notlar almıştır. Kitap koleksiyonu bizzat satın aldığı ya da kendisine hediye edilmiş eserlerden oluşmaktadır. Hediye kitaplardaki ithaf yazılarında, Abdülmecid Efendi'nin sanatçı kimliğine ve hamiliğine vurgu yapan ifadeler dikkat çekicidir. Abdülmecid Efendi'nin süreli yayın takibi ise aslında onun basın çevresine yakınlığı ve sosyal kişiliği ile de açıklanabilir. Bu yapısı, dönemin ruhunun sonucu olmakla beraber daha ziyade kendi tercihindен kaynaklanmıştır. Kütüphanedeki konu çeşitliliği Abdülmecid Efendi'nin çok yönlü ve gelişmeye açık profil çizmesiyle bağlantılıdır. Osmanlı sarayının ilim mirası Abdülmecid Efendi'nin dünyasında devam ederken, zamanla, Batı medeniyeti bilgi birikimine doğru evrilmiştir. Bu dönüşümün kültürel ve entelektüel perspektifleri, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başları için Abdülmecid Efendi'nin kütüphanesine yansımıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Mâbeyn-i Hümayûn Evrakı (MB)

BOA., MB. 1029/58 lef 2-3, 22 Ağustos 1313 (3 Eylül 1897).

BOA., MB, 1114 /21, lef 1, 8 Muharrem 1339 (22 Eylül 1920).

BOA., MB 1116/ 23, 8 Rebûlâhir 1339 (20 Aralık 1920).

²⁶⁰ Naciye Başaran, "a.g.m.", 113.

- BOA., MB. 1116/32, 9 Rebûlâhir 1339 (21 Aralık 1920).
 BOA., MB. 1116/37, 10 Rebûlâhir 1339 (22 Aralık 1920).
 BOA., MB. 1116/46, 13 Rebûlâhir 1339 (25 Aralık 1920).
 BOA., MB. 1116/52, 15 Rebûlâhir 1339 (27 Aralık 1920).
 BOA., MB. 1116/55, 16 Rebûlâhir 1339 (28 Aralık 1920).
 BOA., MB. 1116/60, 17 Rebûlâhir 1339 (29 Aralık 1920).
 BOA., MB., 1131/13, lef 1, 24 Ramazan 1340 (22 Mayıs 1922).
 BOA., MB., 1132/49, lef 1, 30 Haziran 1338 (30 Haziran 1922).
 BOA., MB., 1135/45, lef 2, 8 Teşrînievvel 1338 (8 Ekim 1922).
 BOA., MB 1136/16, lef 2, 30 Teşrînievvel 1338 (30 Ekim 1922).
 BOA., MB., 1144/34 (3), 1 Temmuz 1339 (1 Temmuz 1923).
 BOA., MB 1136/16, lef 2, 30 Teşrînievvel 1338 (30 Ekim 1922).
 BOA., HH. d., 27713, 10 Mart 1338 (10 Mart 1922), s. 112.
 BOA., HH. d., 27717, 14 Mayıs 1338 (14 Mayıs 1922), s. 12.
 BOA., HH. d., 30677, 15 Temmuz 1337 (15 Temmuz 1921), s. 141.
 Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TS. MA. D).
 BOA., TSMA- D. 494/1, 29.12.1291 (6 Şubat 1875).
 Topkapı Sarayı Müzesi Evraklar (TSMA E)
 BOA., TSMA- E 7781

Cumhurbaşkanlığı Arşivi²⁶¹

Milli Saraylar Koleksiyonu Abdülmecid Efendi Kütüphanesi²⁶²

Kitaplar ve Makaleler

“Abdülmecid Hazretlerinin Terceme-i Hâli”, *Vakit*, 20 Kasım 1922, 1.

²⁶¹ Koleksiyonda kullanılan eserlerin envanter numaraları dipnotlarda belirtilmiştir.

²⁶² Koleksiyonda kullanılan eserlerin envanter numaraları dipnotlarda belirtilmiştir.

“Abdülmeccid Efendi ve Ailesi’nin İsviçre’ye Muvâsalatı”, *Tevhîd-i Efkâr*, 10 Mart 1924,1.

AÇBA, Leyla, *Bir Çerkes Prensesinin Hatıraları*, (Hazırlayan: Harun Açıba), Leyla ile Mecnun, İstanbul 2004.

AKYILDIZ, Ali, *Nazime Aydın ve Dindar Bir Sultan*, Timaş, İstanbul 2020,225.

ALABAY, Sercan ve Levent Ali Çanaklı, “Son Halife Abdülmeccid Efendi’nin Maupassant Çevirisi”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, XLVI, Niğde 2019, 28-63.

ALFIERI, V., *İstibdâd*, ter. Abdullah Cevdet, Matbaa-i İçtihad, Mısır 1909. <http://hdl.handle.net/11543/2186> (Erişim 19.09.2020).

ALİMDAR, Selçuk, *Osmanlı’da Batı Müziği*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013.

Almancadan Türkçeye Lügat Kitabı Deutsch-Türkisches. Çev. Ömer Fâik, Matbaa-i Osmâniye, 1314, <http://hdl.handle.net/11543/2184> (Erişim 19.09.2020).

ANDI, M. Fatih, Yılmaz Taşcıoğlu, Hüseyin Yorulmaz, *Mektuplarla Tefvik Fikret ve Çevresi*, Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, İstanbul 1999.

ANDI, M. Fatih, “Saray Karşısında Tefvik Fikret”, *Bir Muhalif Kimlik Tefvik Fikret*, (hazırlayanlar: Bengisu Rona, Zafer Toprak), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007, 49-72.

ARACI, Emre, “Beethoven Tutkunu Bir Halife: Osmanlı Sarayı’nda Batı Müziği ve Abdülmeccid Efendi.” *Hanedandan Bir Ressam: Abdülmeccid Efendi* (Editör: Ömer Faruk Saraçoğlu), YKY., İstanbul 2004, 115-181.

AŞİROĞLU, O. Gazi, *Son Halife Abdülmeccid Efendi*, Burak Yayınları, İstanbul 1992.

BARELLIES, Roland, *Osmanlı’nın Alacakaranlığı: 1875-1933 Son Büyük Sultanlık’da Bir Fransız*, Güncel Yayınları, İstanbul 2003.

BARDAKÇI, Murat, *Neslişah: Cumhuriyet Devrinde Bir Osmanlı Prensesi*. Everest Yayınları, İstanbul 2011.

- BAŞARAN, Naciye Uçar, "Abdülmecid Efendi Kütüphânesi Koleksiyonu'nda Cilt Sanatı Örnekleri", *Milli Saraylar: Sanat Tarih Mimarlık Dergisi*, VII, İstanbul 2011, 111-119.
- BAYKAL, İsmail, "Son Osmanlı Veliahdı ve Halifesi Abdülmecid'in Sarayında Neler Gördüm?", *Tarih Dünyası* II/17, İstanbul 1950, 707-710.
- _____, İsmail. "Son Osmanlı Veliahdı ve Halifesi Abdülmecid'in Sarayında Neler Gördüm?" *Tarih Dünyası* II/ 18, İstanbul 1950, 764-767.
- _____, İsmail, "Son Osmanlı Veliahdı ve Halifesi Abdülmecid'in Sarayında Neler Gördüm?", *Tarih Dünyası*, II/19, İstanbul 1951, 822-824.
- _____, İsmail. "Abdülmecid Efendi ve Sarayı'nda Cereyan Eden Bazı Olaylar." *Hatıralar, Vesikalarla, Resimlerle Yakın Tarihimiz: Birinci Meşrûtiyetten Zamanımıza Kadar*, IV /48, İstanbul 1963, 276-280.
- "Beşinci Sultan Mehmed Han Hazretlerinin Cenaze Alayı ve Altıncı Sultan Mehmed Han Hazretlerinin Biat Merasimi", *Vakit*, 5 Temmuz 1918, 1.
- BİLGİCİOĞLU, Banu, "Sarây-ı Atîk-i Âmire", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2006, XXXI, 122-125.
- BİRİNCİ, Ali, "İzmirli İsmail Hakkı", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, XXIII, 533-535.
- _____, Ali, "Lutfi Fikri", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2003, XXVII, 233-234.
- BOSTAN, M. Hanefi, "Said Halim Paşa", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2008, XXXV, 557-560.
- CANDEMİR, Murat, "II. Abdülhamid'in Hal'inden Sonra Yıldız Kütüphânesi'nin Tasfiyesine Dair Bazı Tespitler", *Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'na Armağan*, (editör: Zeynep Tarım Ertuğ), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 2006, 406-409.
- Celâl Nûri, *Kendi Nokta-i Nazarımdan Hukûk-ı Düvel*, İstanbul Osmanlı Şirketi Matbaası, 1330. <http://hdl.handle.net/11543/2165> (Erişim 19.09.2020).

ÇELİK, Akile, "Dolmabahçe Sarayı'nda Son Halife Abdülmecid Efendi'nin Kütüphânesi", *Milli Saraylar: Kültür- Sanat-Tarih Dergisi*, 5, İstanbul 2010, 55-70.

_____, "Abdülmecid Efendi Kütüphânesi Kartpostal Koleksiyonu", *Milli Saraylar: Kültür- Sanat-Tarih Dergisi*, sy. 8, İstanbul 2011, 177-181.

DERMAN, M. Uğur, "Mehmed İzzet Efendi", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, XXVIII, Ankara 2003, 493-494.

Haladjian, B. *Des Personnes Morales Etrangères*. Paris Arthur Rousseau, 1901. <http://hdl.handle.net/11543/2167> (Erişim 19. 09. 2020).

Djem, S: 3, 24 Kasım 1910, 1.

Dolmabahçe Sarayı, (editörler: Ömer Taşdelen, Aydan Gürün), TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı, İstanbul 2005.

DOLU, Edibe, "Osmanlı Sarayı'nda Bir İtalyan Ressam Zonaro", *Hayat Tarih Mecmuası*, I/8 İstanbul, Eylül 1970, 49.

DUYMAZ, Recep, "Celâl Nuri İleri", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, VII, 242-245.

EBÜZZİYA, Ziyad, "Ebüzziyâ Mehmed Tevfik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, X, 374-378.

EDHEM, Halil, *Elvâh-ı Nakşiye Koleksiyonu*, (bugünkü dile aktaran Gültekin Elibal), Milliyet, İstanbul 1970.

EFE, Adem, "Sebilürreşad", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2009, XXXVI, 251-253.

El-Ahkâm Es-Soulthâniya, Le Comte Léon Ostrorog, Paris Ernest Leroux, 1901. <http://hdl.handle.net/11543/2178> (Erişim 19.09.2020).

ERHAN, Kemal, "Romantizm, Elem, Hüzün, Melankoli Hüseyin Avni Lifij" *Antik-Dekor*, S.16, İstanbul 1992, 81-82.

ERÜNSAL, İsmail E, "Osmanlı Kütüphanelerinin Tarihi Gelişimi", *Osmanlı Devleti'nde Bilim Kültür ve Kütüphaneler*, Türk Kütüphaneciler Derneği, Ankara 1999, 235-246.

- ERÜNSAL, İsmail E., *Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik Tarihi Gelişimi ve Organizasyonu*, Timaş Yayınları, İstanbul 2015.
- ES, Hikmet Feridun, *Tanımadığımız Meşhurlar*, (hazırlayan: Selçuk Karakılıç) Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009.
- Eskizlerden Tablolara Ressam Sultan Abdülaziz*, (danışman: Ömer Faruk Şerifoğlu) Uluslararası Kültür Sanat Derneği, İstanbul 2013.
- FESCH, Paul, *Abdülhamid'in Son Günlerinde İstanbul*, (çeviren: Erol Üyepazarcı), Pera Turizm ve Ticaret, İstanbul, 1999.
- Fethî en-Neklâvî, "Kasım Emîn", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, XXIV, 541-542.
- Filistin Albümü*, <http://hdl.handle.net/11543/2224> (Erişim 19.09.2020).
- "Fransa-Türkiye", *İkdam*, 3 Eylül 1922, 3.
- GEORGEON, François, *Sultan Abdülhamid*, İletişim, İstanbul 2015.
- GOURDJI, Salih, *Les Revendications Turques*, Paris, Joe Bridge, 1922 <http://hdl.handle.net/11543/2186> (Erişim 19.09.2020).
- GÜNDÜZ, Uğur, *Osmanlı'dan Günümüze Basın ve Modernleşme*, İmge, Ankara 2018.
- "Halife-i Müslimîn Abdülmecid Hazretleri", *Vakit*, 20 Teşrînisâni, 1922, 1.
- Hoca Ali Rıza (1858-1930)*, (hazırlayan: Ömer Faruk Şerifoğlu), Yapı Kredi Yayınları İstanbul 2005.
- İŞIKTAŞ, Bilen, *Peygamber'in Dâhi Torunu Şerif Muhiddin Targan Modernleşme, Bireyselleşme, Virtuozite*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2018.
- İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal, *Son Hattatlar*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.
- İzzet Molla (Keçecizade), *Manzumetü'l müsemma bâ Mihnet Keşan*, <http://hdl.handle.net/11543/2138> (Erişim 19.09.2020).
- Mehmed Saim Halim Paşa, *İnhitât-ı İslâm Hakkında Bir Tecrübe-i Kalemîyye*, İstanbul Matbaa-i Âmire 1334. <http://hdl.handle.net/11543/2132> (Erişim 19.09.2020).

İREPOĞLU, Gül, *Feyhaman Duran*, Tifdruk, İstanbul 1986.

KAÇALIN, Mustafa S., "Dîvân-ü Lugatî't Türk", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1999, IX.

KOÇU, Reşad Ekrem, "Abdülmecid Efendi", *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul, I, 1958, 137.

KAHRAMAN, Alim, "Mahfil", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2003, XXVII, 333-334.

KAPLAN, Mehmet, *Tevfik Fikret: Devir, Şahsiyet, Eser*, İstanbul, Dergâh Yayınları 1987.

Kasım Emin, *Hürriyet-i Nisvan*. mütercimi Zeki Mugamız Dersa'âdet:Kitabhâne-i İslâm ve Askeri, 1339. <http://hdl.handle.net/11543/2176> (Erişim 18.07.2020).

Kasım Emin,, *Hürriyet-i Nisvân*, Dersaâdet, Matbaa-i Hayriye ve Şürekası 1329. <http://hdl.handle.net/11543/2176> (Erişim 19.09.2010).

KAZIM, Musa, *Safvetü'l beyân ft Tefsîri'l Kur'an*, İstanbul Matbaa-i Âmire, 1335. <http://hdl.handle.net/11543/2126> (Erişim 19.09.2020).

KENAN, Seyfi. "Tevfik Fikret'in Eğitim Felsefesi: Fikri Hür, Vicdanı Hür Birey Yetiştirmek." İçinde *Ölümünün 100. Yıldönümünde Tevfik Fikret Sempozyumu*, hazırlayan Ata Yersu, 49-75. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, 2016.

KÖPRÜLÜ, Orhan F., "Sultan Abdülaziz ve Lehli Ressam Schelobowsky", *Türk Kültürü*, XI/122, Ankara 1972, 77-78.

LEVÉQUE, E. *Photographie de Sculpture*, Paris 1881. <http://hdl.handle.net/11543/2275> (Erişim 19.09.2020).

"L'exil du Calife", *L'écho de Paris*, no:15347, 11 Mars 1924, 3.

"L'investiture Du Khalife Abdul Medjid II", *L'illustration*, no:4162, 9 Décembre 1922, 593.

MANDELSTAM, Andre, *La Justice Ottomane: Dans Ses Rapports Avec les Puissances Entrangéres*, 1911. <http://hdl.handle.net/11543/2180> (Erişim 19.09.2020).

NİGAR, Salih Kerâmet, *Halife İkinci Abdülmecit*, İstanbul, İnkılâp ve Aka 1964.

ORTAYLI, İlber, "19. Yüzyılda Osmanlı Saraylarının Geçirdiği Değişim", *Milli Saraylar: Kültür-Sanat-Tarih Dergisi*, sy.1, İstanbul 1999, 14-25.

ÖNER, Sema, "Dolmabahçe Sarayı Resim Koleksiyonu'ndaki Yapıtlarıyla Halife Abdülmecid Efendi", *Osman Hamdi Bey ve Dönemi*, (yayına hazırlayan: Zeynep Rona) Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1992, s. 86-87.

ÖRİK, Nahid Sırrı, *Bilinmeyen Yaşamlarıyla Saraylılar 1895-1960*, Türkiye İş Bankası, İstanbul 2002.

ÖZCAN, Abdülkadir, "Mahmud I." *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2003, XXVII, 348-352.

"Pierre Loti ve Claude Farrère'nin Abdülmecid Efendi'ye Mektupları", *Hayat Tarih Mecmuası*, (çeviren: Orhan Yüksel), II/11, İstanbul 1965, 52-55.

"Piyer Loti Nizamnamesi", *Toplumsal Tarih*, XII/73, İstanbul 2000, 32.

Treasures of Knowledge: An Inventory of the Ottoman Palace Library (1502/3-1503/4). (editörler: by. Gülru Necipoğlu, Cemal Kafadar, Cornel H. Fleischer) 2 vols. Brill Boston, 2019.

ÖRİK, Nahid Sırrı, "Son Veliâht ve Halife Abdülmecit Efendi", *Resimli Tarih Mecmuası*, sy.39 İstanbul 1953, 191.

ÖZSAYGINER, Cihan, "Hattat Osmanlı Padişahları II" *Antika*, sy. 2, İstanbul 1985, 46.

ÖZTUNA, Yılmaz, "Abdülmecid II (Halife)", *Türk Musikisi Ansiklopedisi I*, İstanbul, 1969, 257.

"Pierre Loti'nin Abdülmecid Efendi'ye Mektupları", *Hayat Tarih Mecmuası*, X, İstanbul 1965, 10-15.

"Pierre Loti ve Claude Farrère'nin Abdülmecid Efendi'ye Mektupları", *Hayat Tarih Mecmuası*, (çeviren: Orhan Yüksel), XI, İstanbul 1965, 52-55.

"Pierre Loti Cemiyeti", *İfshâm*, 15 Kânûnevvel 1919, 3.

- ROUSSEAU, J. J., *Du Contrat Social OU Principes du Droit Politique*. Paris, Bibliothèque Nationale, 1885. <http://hdl.handle.net/11543/2155> (Erişim 19. 09.2020).
- SAKAOĞLU, Necdet, *Bu Mülkün Sultanları: Valide Sultanlar, Hâtonlar, Hasekiler, Kadınefendiler, Sultanefendiler*. Oğlak Bilimsel Kitaplar, İstanbul 2008.
- SALİH, Halide, *Seviyye Talib, Hüdâvendigâr Vilâyet Matbaası*, 1326. <http://hdl.handle.net/11543/1114> (Erişim 19. 09.2020).
- SATAN, Ali, *Halifeliğin Kaldırılması*, Gökkuşbu, İstanbul 2008,244.
- _____, *Son Halife Abdülmecid Efendi: Saltanatsız Hilafet ve Halifesiz Cumhuriyet Günlerinde*, (Editör: Lütfü Tınc), İstanbul Doğan, 2009, 162.
- SERTOĞLU, Midhat, "Son Osmanlı Veliahdı ve Son Halife: Abdülmecid Efendi 1", *Hayat Tarih Mecmuası*, sy. 4, 1978, 11-17.
- SEZER, Yavuz, "The Architecture of Bibliophilia: Eighteenth Century Ottoman Libraries" Thesis Ph.D, Massachusetts Institute of Technology (MIT), 2016.
- SİMÂVÎ, Sedat, "Veliahd-ı Saltanat Devletlû Necâbetlû Abdülmecid Efendi Hazretleriyle Mülâkat", *İnci*, nr. 9, 1919, 5-6.
- SÜREYYA, Mehmed, *Osmanlı Devleti'nde Kim Kimdi*, (hazırlayan: Gültekin Oransay), c.I, Ankara 1969.
- ŞALK, Serhan, *Topkapı Sarayı Kütüphanesi Yapılışı, Tamiratları ve Kullanımı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.
- ŞEHSUVAROĞLU, Haluk Y., *Tarihî Odalar*, İnkılap, İstanbul 1954.
- TANRIVERDİ, Nurgül, *Topkapı Sarayı Müzesi III. Ahmed Kütüphanesi Kumaş Ciltlerinin Araştırma ve Uygulaması*, Yüksek Lisans, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul 2019.
- TANSU, Samih Nafiz, *Madalyonun Tersî: Anlatan; Sadrazam Avlonyalı Ferid Paşa'nın Oğlu Celaleddin Paşa (Velora)*, Gür, İstanbul 1970.
- TERZİ, Arzu, *Bezmiâlem Vâlide Sultan*, Timaş Yayınları, İstanbul 2018.

- TEVFİK, Rıza, *Tevfik Fikret: Hayatı- San'atı-Şahsiyeti*, İnkılap, İstanbul 1945.
- TOKER, Hikmet, *Sultan Abdülaziz Dönemi'nde Osmanlı Sarayı'nda Mûsikî*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2012.
- TÜRK, Ömer, *Mesarif Defterleri Işığında III. Ahmed (Enderun) Kütüphanesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018.
- UÇAN, Lâle, *Son Halife Abdülmecid Efendi'nin Hayatı-Şehzâdelik, Velihtlık ve Halifelik Yılları*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2019.
- _____, Lâle, "Dolmabahçe Sarayı'nda Çocuk Olmak: Sultan Abdülaziz'in Şehzâdelerinin ve Sultanefendilerinin Çocukluk Yaşantılarından Kesitler", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, sy.14, İstanbul 2019, 228-260.
- _____, Lale, *Halife Abdülmecid Efendi Zamanın Ruhunun Peşinde Bir Hanedan Mensubu*, Timaş Akademi, İstanbul 2021.
- ULUÇAY, M. Çağatay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, TTK, Ankara 1980.
- UZEL, Nezih, "Köprülüler Yalısı", *Hayat Tarih Mecmuası*, 8, İstanbul 1965, 89-90.
- ÜNÜVAR, Safiye, *Saray Hatıralarım*, (Editör: Aslı Saraç) Timaş, İstanbul 2009.
- ÜNVER, Süheyl, "İkinci Selime Kadar Osmanlı Hükümdarlarının Hususi Kütüphaneleri Hakkında", *Türk Tarih Kongresi IV/1952*, 294-312.
- "Veliht-ı saltanat: Abdülmecid Efendi Hazretlerinin Hayat-ı Husûsiyeleri", *Vakit*, 5 Temmuz 1918, 1.
- YAĞBASAN, Eylem, "Halife Abdülmecid Efendi ve Sanatı", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2004.
- _____, Eylem, "Ressam Halife Abdülmecid Efendi", *Hânedandan Bir Ressam Abdülmecid Efendi*, (editör: Ömer Faruk Şerifoğlu) Yapı Kredi Yayınları İstanbul 2004, 23-62.

_____, Eylem, “Abdülmeçid Efendi’nin Resimlerinde Konular ve Üsluplar”, *Hânedandan Bir Ressam Abdülmeçid Efendi*, (editör: Ömer Faruk Şerifoğlu), Yapı Kredi Yayınları İstanbul 2004, 65-110.

YAĞIZ, Sudi, “Son Halife Abdülmeçid Efendi”, *Resimli Tarih Mecmuası*, sy.14, 1951, İstanbul 598-600.

Yeni Gün, 3 Aralık 1918.

YÖRÜK, Ali Adem, “Comte Léon Ostrorog”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, c. ek-2, İstanbul 2016, 385-386.

“ABDÜLMECİD EFENDİ LIBRARY: THE SYMBOLIC PLACE OF HIS
INTELLECTUAL LIFE OF THE LAST CALIPH ABDÜLMECİD EFENDİ”

Abstract

Knowledge in Ottoman society was transmitted through mosques, waqfs and libraries operated by foundations. The libraries, which served the society and educational institutions for centuries, operated in accordance with the conditions of the period after the Tanzimat. In our essay titled Abdülmeçid Efendi Library: The Symbolic Place of his Intellectual Life of the Last Caliph Abdülmeçid Efendi, our aim is to analyze the library of the last Caliph Abdülmeçid Efendi together with his network. From this point of view, Abdülmeçid Efendi’s reading curiosity, his interest in books and the collections in his library are emphasized. He analyzed the books and sometimes took notes in his books. In the dedicatory inscriptions of the works gifted to him, it is also possible to find expressions emphasizing Abdülmeçid Efendi’s artistic identity. His library, which can be considered as a symbol for the intellectual identity of Abdülmeçid Efendi, consists of a wide variety of subjects and different languages. We can associate the diversity of subjects in the library with Abdülmeçid Efendi’s versatile and open to development profile.

Keywords

Last Caliph Abdülmeçid Efendi, Dolmabahçe Palace, Abdülmeçid Efendi Library, library, books, network.